

Hur tryggar jag att
min vilja
blir respekterad?

Till läsaren

Handboken är en samling tips för hur man förbereder sig för den dag man inte längre är kapabel att sköta sina egna angelägenheter. I stället för en kortfattad katalog presenteras de viktigaste sätten att vara framsynt på ett juridiskt hållbart sätt, inklusive förklaringar och modellexempel. Här finns de viktigaste blanketterna för den egna vårdviljan, en modell för en intressebevakningsfullmakt och flera exempel från det verkliga livet, som visar hur viktigt det är att vara förutseende, och att planera för alla eventualiteter i god tid. Däremot har vi utelämnat andra i sig viktiga aspekter av framtidsplaneringen, t.ex. frågor i anslutning till boende, tillgänglighet och hjärnhälsa.

I handboken avses med juridiska förberedelser att man planerar för framtiden och förbereder sig för den dag man själv kanske förlorar sin handlingsförmåga. Man kan genom juridisk planering i förväg bestämma om skötseln av ens egna angelägenheter, ifall man i ett senare skede blir handlingsoförmögen på grund av sjukdom, olycksfall eller annan motsvarande orsak. Det finns rättsliga instrument med vars hjälp man garanterar att den egna viljan också under sådana omständigheter respekteras. Juridisk planering är en process som ofta kräver att saken först får mogna lite. Tag alltså tid på dig med att bekanta dig med de metoder som finns, men uppskjut inte för länge eftersom det lönar sig att vidta åtgärder så tidigt som möjligt – sjukdomar och olyckor ser inte till åldern. Samla också de viktigaste dokumenten i en enda mapp, och berätta för dina närmaste var mappen finns, och ta den med dig ifall du blir tvungen att uppsöka vård.

Det är viktigt att du vid behov kan be om tilläggsuppgifter av sakkunniga. I slutet av handboken finns kontaktuppgifter till olika organisationer och andra instanser.

Lycka till i din egen framtidsplanering
önskar arbetsgruppen

Handboken har utarbetats av en arbetsgrupp:

Vesa Anttila, jur.mag., ordförande, Edunvalvontavaltuutus rf
Hans-Eric Christiansson, ordförande, Sibbo Svenska Pensionärsförening rf
Satu Karekivi-Pallari, servicehandledare, Rovaniemen palveluohjaus
Elina Koponen (red.), projektkoordinator, Finlands minnesspecialister rf
Kaarlo Kuntsi, ordförande, äldrerådet i Sibbo
Kirsti Kuusterä, sakkunnig, Muistiliitto ry – Alzheimer Centraförbundet rf
Anna Mäki-Petäjä-Leinonen, jur.dr., docent, forskare, Helsingfors universitet
Henna Nikumaa (red.), projektledare, Finlands minnesspecialister rf
Hilkka Patala, föreningens sekreterare, Sipoon Eläkkeensaajat ry
Liisa Penttinen, sjuksköterska, SAS-skötare, Rovaniemen palveluohjaus
Virva Ryytänen, sakkunnig, Muistiliitto ry – Alzheimer Centraförbundet rf
Jarkko Toivainen, jur.mag., projektarbetare, Keski-Suomen muistiyhdistys ry och Keski-Suomen Parkinson-yhdistys ry
Aila Vätjus-Anttila, medlem, äldrerådet i Sibbo och informatör, Sipoon Eläkkeensaajat ry

Vi tar gärna
emot
synpunkter
på handboken

Handboken har, med stöd av RAY, uppgjorts inom ett samarbetsprojekt kallat Intressebevakning för personer med minnessjukdomar, inom Finlands minnesspecialister rf. Vi har fått värdefulla synpunkter inte bara av arbetsgruppen utan också av projektets styrgrupp, en arbetsgrupp med representanter för olika magistrater samt

projekt- och arbetsgrupper i samarbetskommunerna Sibbo och Rovaniemi. Ett varmt tack för det. Exempler och berättelserna har insamlats vid olika utbildningar och evenemang, och i samband med telefonrådgivningen. För exemplen har vi fått vederbörandes tillstånd – **tack till alla för era värdefulla bidrag.**

Referens: Nikumaa H, Koponen E (red.) Hur tryggar jag att min vilja blir respekterad? Handbok i att förbereda sig juridiskt. Suomen muistiasiantuntijat ry:n julkaisut 2/2016. Helsingfors: Lönnberg Painot Oy, 2016.

Omslag och ombrytning: Rohkea Ruusu
Bilder: Shutterstock
Svensk översättning: Thomas Rosenberg

Serie: Suomen muistiasiantuntijat ry:n julkaisut
ISSN 2343-2489
Julkaisu nr 2/2016
ISBN 978-952-68076-3-8 (nid.)
ISBN 978-952-68076-4-5 (FLASH)
Utgivare: Finlands minnesspecialister rf

Innehåll

När och varför **det lönar sig** att vara förutseende

Varför det lönar sig att vara förutseende 8

Vem kan göra det 8

När ska man börja förbereda sig 11

Frågor som kräver **förutseende**

Skötsel av bankärenden 12

Skötseln av andra viktiga vardagsärenden och avtal 16

Frågor kring vård och omsorg 19

Referenser 54–55
& *kontaktuppgifter*

Olika sätt att förbereda sig juridiskt

BEFULLMÄKTIGANDE GENOM FULLMAKT

Olika typer av fullmakter 22

Att göra en fullmakt 22

Fullmaktens giltighetstid 23

INTRESSEBEVAKNINGSFULLMAKT

Det lönar sig 24

De formella kraven 25

Att utse en intressebevakningsfullmäktig 26

Intressebevakningsfullmaktens innehåll 28

Anvisningar till den befullmäktigade 30

Undertecknande och bevitnande 31

Förvaring 32

Ikraftträdande 32

Övervakning av intressebevakningsfullmäktigen 34

Då fullmakten upphör att gälla 35

Modellblankett 36

VÅRDVILJA

Att uppgöra sin vårdvilja 38

Vårdviljans innehåll 38

Olika blanketter för vårdvilja 40

Förvaring av vårdviljan 41

Vårdviljan är bindande 42

TESTAMENTEN OCH ÖNSKEMÅL IFRÅGA OM BEGRAVNINGEN

Testamente 43

Önskemål ifråga om begravningen 44

Intressebevakning som en sista trygghet

Kriterierna för intressebevakning 46

Intressebevakarens uppgifter 48

Vem kan vara intressebevakare 48

Förordnande av intressebevakare 49

Övervakning av intressebevakaren 50

Skillnaden mellan intressebevakningsfullmakt och intressebevakning 50

Jämförelse mellan vanlig fullmakt, intressebevakningsfullmakt och intressebevakning 53

”

Man kan inte sköta en
annan persons ekonomiska
angelägenheter utan
vederbörliga fullmakter.

När och varför det lönar sig att vara förutseende

Med att vara juridiskt förutseende menas att man planerar och bereder sig för sin egen framtid, med tanke på eventuellt förlorad handlingsförmåga. I det här kapitlet beskrivs fördelarna med att man är förutseende, och när det är skäl för envar att ta sig an frågan.

Man kan juridiskt i förväg bestämma hur skötseln av sådant som gäller en själv blir ombesörjd, ifall man i ett senare skede förlorar sin handlingsförmåga på grund av sjukdom, olycksfall eller motsvarande. Det finns rättsliga instrument med vars hjälp man garanterar att den egna viljan också under sådana omständigheter blir respekterad.

Man utgår ofta ifrån att det är ens make/maka eller ens barn som kommer att ta hand om det som berör en själv, ifall det skulle hända en någonting. Man tänker sig att sakerna ordnar sig av sig själv. Vårt förtroende inför våra närmaste är ofta så stort, att vi inte i förväg har gett några fullmakter åt dem. Att det finns ett förtroende inom familjen betyder emeller-

tid i allmänhet inte att det automatiskt också finns rätt att sköta en annan persons angelägenheter. Man kan framför allt inte sköta en annans ekonomiska frågor utan vederbörlig fullmakt. En annan persons konton kan t.ex. användas enbart av den som äger kontot, eller den som denne befullmäktigat. Man kan inte heller hantera en annans egendom utan dennes tillstånd. Inte ens ett äktenskap ger automatiskt tillträde till makans/makens konton. Många utgår också ifrån att allting borde vara under kontroll eftersom det finns ett inbördes testamente. Men då observerar man inte att ett testamente gäller endast tiden efter döden.

Varför det lönar sig att vara förutseende

Det finns många goda skäl till att vara förutseende. Att i tid vidta rättsliga åtgärder kan längre fram garantera bättre livskvalitet, och det att man respekterar det du anser viktigt. Det ökar också rätten till självbestämmande, eftersom den vilja en person gett uttryck för då denne ännu är frisk, och har full funktionsförmåga, är något som övriga bör beakta även då denne inte längre kan besluta i angelägenheter som gäller personen själv, eller sköta om dem. Juridiskt förutseende är till stor hjälp också för såväl närstående som myndigheter och vårdpersonal. Det är lättare för de närstående om de vet vem som har ansvaret, och på vilket sätt. Det är också för myndigheter och vårdpersonal alltid bättre att klart veta vem det är som fattar besluten för en klient eller patient, och med vilken fullmakt. En lyckad planering förebygger också missbruk och utnyttjande.

Den som i tid är förutseende kan tryggt se framtiden an. Ifall man råkar ut för någonting vet man att ens angelägenheter sköts av någon man själv har valt, på ett sätt som man själv har bestämt.

Vem kan göra det

Rätt till juridisk framtidsplanering har alla som fyllt 18 år, och som förstår innebörden i sina rättshandlingar, och därmed är i juridisk mening handlingsbehöriga. Den juridiska rättshandlingsförmågan, dvs. förmågan att på ett giltigt sätt fatta beslut som gäller en själv och ens egendom, bör vara tillräcklig. En person med juridisk handlingsbehörighet kan bestämma över sina egna rättigheter och utföra olika rättshandlingar, t.ex. uppgöra en intressebevakningsfullmakt.

Försämring av rättshandlingsförmågan

Det kan i praktiken ofta vara svårt att bedöma rättshandlingsförmågan. Då handlingsförmågan gradvis försämras kan det t.ex. vara svårt att exakt avgöra när en person ännu är förmögen att bedöma inne-

börden av sina rättshandlingar, och när det inte längre är så. Det finns inga helt entydiga mått på eller test av rättshandlingsförmågan, och man blir därför alltid tvungen att bedöma den från fall till fall. Det är också bra att minnas att en person ännu på ett helt tillfredsställande sätt kan sköta sina övriga ärenden, även om denne förlorat förmågan att sköta mer krävande uppgifter, t.ex. i anslutning till förmögenheten. Rättshandlingsförmågan måste alltid bedömas i förhållande till den fråga man har att ta ställning till.

Läkarens bedömning av en persons rättshandlingsförmåga är ofta av stor betydelse. Speciellt i konfliktsituationer, då en persons rättshandlingsförmåga avgörs av domstol, blir den medicinska expertisens bedömning ofta avgörande.

Om den som överväger att i förväg vidta rättsliga åtgärder redan har fått en diagnos som kan inverka på hens förmåga att förstå innebörden t.ex. av ett bilköp, ett testamente eller en intressebevakningsfullmakt, rekommenderas att man till de övriga dokumenten bifogar ett färskt läkarutlåtande. I utlåtandet bedömer läkaren om personen ifråga är kapabel till ifrågavarande rättshandling. Utlåtandet kan senare vara av avgörande betydelse i en eventuell tvist angående personens rättshandlingsförmåga.

**Rätt till juridisk
framtidsplanering har alla
som fyllt 18 år, och som
förstår innebörden i sina
rättshandlingar.**

”Jag hade just en klient som hade insjuknat i en minnessjukdom och som ville göra en intressebevakningsfullmakt. Klientens sjukdom var ännu i ett tidigt skede och denne kunde ännu fullt ut förstå innebörden i en intressebevakningsfullmakt. Jag gav ändå klienten rådet att be om ett utlåtande av sin vårdande läkare, där denne bedömer klientens rättshandlingsförmåga. Sedan bifogades läkarutlåtandet till intres-

sebevakningsfullmakten. Det här var lugnande också för klienten, eftersom denne var orolig för att hans barn, den dag intressebevakningsfullmakten tas i bruk, skulle börja ifrågasätta ifall han hade haft tillräcklig förmåga att uppgöra intressebevakningsfullmakten, och därmed giltigheten i hela fullmakten.”

Pekka, jurist

”

Pirkko 66 år

Min man fick ett plötsligt sjukdomsanfall på sommarstugan, blev förlamad och inlagd på sjukhus för en lång

tid. Det var alltid han som i vår familj hade skött alla ekonomiska angelägenheter, alla räkningar kom på hans namn, och det var alltid han som betalade dem eftersom han hade betydligt högre pension än jag. En del av räkningarna sköttes med direktdebitering, men långtifrån alla. Det blev genast problem eftersom ingen annan kom åt hans konto, och jag måste betala alla räkningar från mitt lilla konto. Jag ville också avsluta min mans telefonanslutning, eftersom den nu var helt överflödig, men det kunde jag ju inte. Min man hade innan han blev förlamad inte gjort några som helst fullmakter. Han hade bara gjort upp ett testamente, men eftersom ett testamente träder i kraft först efter personens död ger det mig nu inga fullmakter att förvalta min mans egendom.

”

Arvo 81 år

Min man och jag äger tillsammans ett stort egnahemshus här ute på landet. Min man bor nu

mera på ett vårdhem, där jag besöker honom varje dag. Jag skulle vilja sälja vårt hus och flytta in till stan, närmare vårdhemmet. Jag orkar inte riktigt längre ensam göra arbetena ute på gården, och snöarbetena på vintern. Men jag kan inte ensam sälja huset. Och min man förstår sig inte längre på sånt som berör försäljning. Eftersom han aldrig har gjort någon intressebevakningsfullmakt, och det nu är för sent, återstår tydligen enbart att utse en intressebevakare som bevakar hans rättigheter i samband med försäljningen av huset. En hemsk byråkrati! Ifall min man i tid hade gjort en intressebevakningsfullmakt, och där nämnt om fastighetsfrågan, skulle det vara oerhört mycket lättare nu.

Viktiga begrepp:

Rättshandling = en viljeyttring med vars hjälp man motiverar, ändrar eller avstår från rättigheter och skyldigheter. Exempelvis att man gör en intressebevakningsfullmakt, skänker bort egendom, gör en affär eller tar en skuld.

Rättshandlingsförmåga = en persons förmåga att förstå den rättsliga innebörden av en viss fråga, och dess konsekvenser.

Juridisk handlingsbehörighet = förmågan att utföra rättshandlingar. Den som är juridiskt handlingsbehörig kan själv på ett bindande sätt fatta beslut angående sina egna rättigheter, och utföra rättshandlingar. En myndig person är handlingsbehörig, såvida handlingsbehörigheten inte har begränsats av domstol.

Begränsning av handlingsbehörigheten = i vissa situationer är det nödvändigt att – förutom att utse en intressebevakare – också begränsa ifrågavarande persons rätt att bestämma över sina ekonomiska angelägenheter, något som endast kan ske genom

beslut av domstol. En person kan inte ensam fatta bindande beslut i frågor där man begränsat handlingsbehörigheten för personen ifråga.

Omyndigförklarande = som yttersta åtgärd kan en person omyndigförklaras, vilket är det mest genomgripande sättet att begränsa en persons handlingsbehörighet, och i dag mycket ovanligt. Förutsättningen för att någon ska omyndigförklaras är alltid att man inte längre genom att utse en intressebevakare, eller genom partiella begränsningar av handlingsbehörigheten, tillräckligt väl kan trygga ifrågavarande persons intressen. De rättshandlingar en dylik person utför är inte bindande för denne. En rättshandling kan också i efterhand genom beslut av domstol förklaras ogiltig, även om ifrågavarande persons handlingsbehörighet inte varit begränsad, eller personen blivit omyndigförklarad. Man bör då kunna påvisa att personen de facto inte kunnat förstå innebörden av sina rättshandlingar. Att förklara en rättshandling ogiltig förutsätter i allmänhet att det väcks talan i frågan.

EXPERTEN

”Jag anser att inte bara äldre personer utan också och fr.a. personer i arbetsför ålder har skäl att vara framsynta. Den som ännu är i arbetslivet har ofta ett hektiskt liv; man har små barn, skulder, mycket arbete, olika fordon och fastigheter. Enligt min erfarenhet borde framför allt företagarna vara väl förberedda för den eventualiteten att de själva råkar ut för någonting. Hur har man planerat för den situation då man själv av någon anledning inte längre kan hålla i spakarna? Det vore bra om företagaren skulle fundera på vem som då ska sköta hans uppgifter inom

företaget. Det skulle vara första steget i att bemästra den typen av risk. Därefter följer de mer detaljerade åtgärderna i framtidsplaneringen. Jag har tyvärr varit tvungen att bevittna hur välfungerande småföretag sett sig tvungna att helt lägga ner verksamheten, sedan företagaren plötsligt har insjuknat.”

Marjatta, häradskrivare vid magistratens förmyndarverksamhet

Framtiden berör människor i alla åldrar.

När ska man börja förbereda sig

Framtidsplaneringen är något som berör oss alla, oberoende av ålder. Man tror ofta att rättsliga åtgärder i syfte att planera sin framtid är något som berör endast äldre personer, eller dem som fått en allvarlig diagnos. Men vem som helst kan insjukna eller råka ut för en olycka, oberoende av ålder. Ju tidigare man förbereder sig på en eventuell försämring av rättshandlingsförmågan, desto sannolikare är det att man gör de nödvändiga dokumenten medan handlingsförmågan ännu är tillräcklig, vilket gör att de senare vid behov kan tas i bruk. Om man skjuter upp det kan det vara för sent då situationen plötsligt blir sämre. Giltiga dokument bör göras upp i tid, medan handlingsförmågan ännu är tillräcklig.

Det lönar sig att vara förutseende

- 1 du kan själv vara lugn eftersom du vet att dina angelägenheter sköts av någon som du själv har valt, ifall det händer dig någonting
- 2 du kan vara säker på att man respekterar dina värderingar och din livskvalitet
- 3 du tryggar din självbestämmanderätt eftersom man är tvungen att följa din uttalade vilja
- 4 det underlättar för dina närmaste, eftersom de har en klar uppfattning om vem som sköter dina ärenden, och på vilket sätt
- 5 gör det klart också för myndigheter och vårdpersonal vem det är som beslutar i ditt ställe, och varför
- 6 förebygger missförstånd och missbruk

Minnessjukdom och förutseende

Att man blir äldre, eller konstateras ha en framskridande minnessjukdom, innebär inte att man förlorar sin självbestämmanderätt, eller förmågan att fatta beslut i sina egna angelägenheter. Ingen diagnos betyder i sig att någon skulle vara oförmögen att sköta sina personliga angelägenheter, eller fatta beslut om dessa. Men då minnessjukdomen framskrider påverkas beslutsförmågan, vilket gör att rättshandlingsförmågan gradvis försämrar. Då minnessjukdomen framskridit tillräckligt långt är det inte längre möjligt att vara juridiskt förutseende. Men det är omöjligt att exakt säga när en person förlorar sin rättshandlingsförmåga eftersom sjukdomsförloppet är mycket individuellt. Men så länge minnessjukdomen ännu är i ett tidigt eller lindrigt stadium är det vanligen ännu fullt möjligt att agera i förväg. Därför är det absolut nödvändigt att man, ifall man inte planerar för sin framtid redan då man ännu var helt frisk, åtminstone gör det så fort man fått sin diagnos.

EXPERTEN

”Jag har i mitt jobb ofta stött på situationer där en person inte, medan denne ännu var frisk, på något sätt förberett sig på en situation där denne förlorar rättshandlingsförmågan, vilket lett till en massa onödigt trassel. I värsta fall har det medfört att personen blivit utnyttjad ekonomiskt, eller att den insjuknade utsatts för påtryckning, t.ex. för att göra en diskutabel affär. I sådana situationer brukar de anhöriga ondgöra sig över att deras mamma eller pappa inte i tid uppgjort åtminstone sin vårdvilja, eller en intressebevakningsfullmakt, så att man kunnat undvika en massa onödiga problem.”

Sanna, minneskoordinator

Frågor som kräver förutseende

I det här avsnittet behandlas frågor som är bra att tänka på i tid, och planera i förväg. De kan delas in i:

1. ekonomiska angelägenheter och
 2. personliga angelägenheter
-

Med ekonomiska angelägenheter avses t.ex. skötsel av bankaffärer, betalning av räkningar, inköp, investeringar och avtal samt försäljning av egendom. Med personliga angelägenheter menas saker som i första hand har en annan än ekonomisk betydelse. Hit hör t.ex. beslut i anslutning till hälso- och sjukvård, och valet av vårdplats. Av personlig natur är också sådant som byte av namn eller anskaffande av pass.

Skötsel av bankärenden

Alla vill självfallet att det ska vara så tryggt och säkert som möjligt, och samtidigt smidigt och enkelt, att sköta sina bankärenden. Tidigare kunde man gå till den bekanta banktjänstemannen, som traditionellt skött hela släktens bankärenden, och servicen alltid varit personlig, ansikte mot ansikte. Den teknologiska

utvecklingen har fört med sig nya sätt att sköta ekonomin och förvalta egendomen: elektroniska bankkoder, nätbankstjänster och e-fakturor är redan vardag. Dessutom medför förändringar i lagstiftningen allt större utmaningar. Man måste allt noggrannare kunna påvisa vem det är som ansvarar för vilka bankärenden, och med vilka fullmakter. Det finns också regionala skillnader i bankrutinerna, och mellan olika banker. På en liten ort känner man ofta sina kunder och deras familjer, medan man i större städer ofta inte alls känner sina kunder.

Om man vill planera för sin framtid borde man alltså fundera på hur man vill att ens bankärenden ska skötas den dag man själv inte längre på egen hand kan göra det. Det kan också var skäl att närma re granska de planer man tidigare gjort upp: skulle en plötslig förändring i ens eget eller makans/makens

A close-up photograph of an elderly man with white hair and glasses, looking down at a document. The image is partially obscured by a large white quotation mark on the left side.

”

Numera måste man allt tydligare för banken ange vem det är som sköter vilka bankärenden, och med vilken fullmakt.

hälsotillstånd radikalt förändra situationen, och omkullkasta tidigare planer?

När det gäller bankärenden är det alltid viktigt att komma ihåg, att en bank aldrig för utomstående får avslöja uppgifter om sin kunds ekonomiska ställning, personliga förhållanden eller företags- och yrkes-hemligheter. Bankpersonalen har en vidsträckt tystnadsplikt, och den borde inte ens få uppge att det existerar ett kundförhållande. Inte ens det att man är släkt eller gift med personen ifråga berättigar i sig en att få konfidentiella uppgifter. Lagen innehåller emellertid också bestämmelser om att en bank har rätt eller skyldighet att lämna ut konfidentiella uppgifter till myndigheter, t.ex. för utredning av brott. Banken är inte heller bunden av tystnadsplikten ifall kunden ger ett specificerat tillstånd till att uppgifterna får ges ut.

Bankkontot och dess användning

Bankerna erbjuder sina kunder olika former av konton. För dagliga bankärenden är brukskontot det mest praktiska eftersom det kan användas för giringar, depositioner och kontantuttag. Kontoinnehavaren kan genom en fullmakt komma överens med banken om vem som har rätt att använda kontot, och på vilket sätt. Till bruksmöjligheterna hör t.ex. olika betalkort och de personliga nätbankskoder som behövs för de elektroniska tjänsterna.

Bankkontot kan innehas av bara en person, men det kan också vara gemensamt och alltså användas av flera. Vanligen kan varje enskild kontoinnehavare använda sitt konto också på egen hand, ett s.k. eller-konto (tai-tili). Men man kan i det kontoavtal som sluts med banken också bestämma att innehavarna får använda kontot endast tillsammans, och då talar man om ett s.k. och-konto (ja-tili).

Bankkontots innehavare kan i samarbete med banken genom en fullmakt bestämma att någon annan utöver kontoinnehavaren också har användningsrätt. Men om kontot är gemensamt bör ägarna gemensamt besluta om vilka som har den rätten. Ett gemensamt beslut krävs oberoende av vilka användningsrättigheter kontoinnehavarna har. Omsorgsfullt

**Den som äger ett
bankkonto kan genom en
fullmakt överenskomma
med banken att
någon annan utöver
kontoinnehavaren har rätt
att använda kontot.**

angivna användningsrättigheter gör det senare lätt att med smärre formaliteter sköta bankärendena också den dag personen ifråga inte längre själv kan uppsöka banken för att sköta dessa.

Skötsel av bankärenden förutsätter handlingsförmåga

Att öppna eller avsluta ett konto, att ge någon annan användningsrätten till kontot och att lyfta eller deponera pengar är alla viktiga beslut. Förutsättningen för att dessa ska vara juridiskt giltiga är att beslutsfattaren själv är kapabel att tillräckligt väl förstå innebörden av sina beslut. Personen ifråga måste med andra ord inneha rättshandlingsförmåga i frågor som gäller kontot och dess tillgångar.

Bankerna har en i lag stadgad skyldighet att säkerställa sina kunders och deras ställföreträdarens identitet, och att i tillräcklig omfattning känna till sina kunders ekonomiska förhållanden. Ifall kontoinnehavaren t.ex. ger ovanliga uppdrag, eller om dennes anhöriga gör förfrågningar angående kontoinnehavarens ekonomiska situation, kan det vara tecken på att det skett förändringar i kontoinnehavarens hälsotillstånd som kanske påverkar rättshandlingsförmågan. Skötseln av bankärendena kompliceras ifall banken börjar misstänka att kontoinnehavaren inte längre är kapabel att själv sköta dem, eller att övervaka den person hen har befullmäktigat att sköta dem.

Ifall en kontoinnehavare förlorar rättshandlingsförmågan försvåras skötseln av dennes ekonomiska

ärenden avsevärt. Om det är ett konto där personen är ensam innehavare, kan denne inte längre bestämma över kontot och dess tillgångar. Detsamma gäller om kontot innehåller flera och de olika innehavarna har gemensam beslutanderätt (ett och-konto). Om man inte har förberett sig för en dylik situation, t.ex. med en intressebevakningsfullmakt, kan den låsta situationen lösas genom att kontoinnehavaren får en intressebevakare.

Att sköta bankärenden genom fullmakt

Utgångspunkten är att en fullmakt som är vederbörligt uppgjord, och medan personen ifråga innehaft rättshandlingsförmåga, är i kraft också om denne senare förlorar denna förmåga. Bankerna förhåller sig emellertid i praktiken restriktivt till situationer där hälsotillståndet hos fullmaktsgivaren har försämrats, och denne inte längre själv kan övervaka den som fått fullmakten. Det kan innebära att man inte längre tillåter att bankärendena sköts med en fullmakt. Det lönar sig därför att för säkerhets skull göra också en intressebevakningsfullmakt. Denna förs till magistraten för fastställande först då banken inte längre godkänner andra typer av fullmakter.

Läs mer om fullmakter på s. 22 och om intressebevakningsfullmakter på s.24.

Intressebevakningsfullmakter och intressebevakning vid skötsel av bankärenden

En intressebevakningsfullmakt är ofta ett bra sätt att sköta bankärenden. Bankerna förutsätter inte att intressebevakningsfullmakten specificeras lika noggrant som andra typer av fullmakter. Det räcker om det av intressebevakningsfullmakten klart framgår att det till den befullmäktigades uppgifter hör att ombesörja fullmaktsgivarens ekonomiska angelägenheter, och att man inte i fullmaktens anvisningar infört begränsningar i hur bankärendena sköts. I allmänhet inkluderar användningsvillkoren att den befullmäktigade också kan använda sig av nätbanken.

Ifall det saknas en intressebevakningsfullmakt kan det bli nödvändigt att utse en intressebevakare. En intressebevakare, till vars uppgifter hör att sköta sin huvudmans ekonomiska angelägenheter, får i allmänhet bestämma också över huvudmannens bankkonton och deras tillgångar. Ifall ett konto har flera gemensamma ägare kan intressebevakaren bestämma över kontot och dess tillgångar endast för huvudmannens del.

Läs mer om skillnaderna mellan intressebevakningsfullmakter och intressebevakning på sidorna 50–51.

Kom ihåg åtminstone följande gällande bankfrågor

- 1 Se till att dina räkningar och depositioner alltid blir omskötta, även om du inte kan sköta dem själv. Men överlåt aldrig rättigheterna åt personer du inte kan lita på.
- 2 Att sköta bankärenden med en fullmakt kan vara besvärligt, speciellt på sikt. Om du ändå använder en sådan bör du se till att den är tillräckligt specificerad.
- 3 Ifall du för bankärendena har gjort en fullmakt lönar det sig att också göra en intressebevakningsfullmakt, eftersom övriga fullmakter inte alltid godkänns den dag ditt hälsotillstånd försämrats.
- 4 Intressebevakning kan betyda att din rätt att sköta dina bankärenden begränsas. Förbered dig därför i tid på en eventuellt förlorad handlingsförmåga genom att göra en intressebevakningsfullmakt och överlåta kontoanvändningsrätten.

Nätbankskoder

Man kan sköta banktjänster elektroniskt med hjälp av personliga nätbankskoder. Man kan med samma koder också logga in på en mängd andra elektroniska tjänster, t.ex. sådana som sammanhänger med ens arbete, med olika förmåner och med tidsbeställningar och inköp. Syftet med nätbankskoderna är att det tryggt ska gå att identifiera kunden, vilket inte är möjligt ifall även andra har tillgång till dem. Nätbankskoderna är därför alltid personliga. Ifall man vill överlåta rätten att använda nätbanken till en annan person, bör man med banken överenskomma att den som innehar användningsrätten kan använda kontot med sin egen personliga nätbankskod.

Nätbankskoderna är alltid personliga.

Förvaring av dokument och värdeföremål

Bankfacken hör till de förmögenhetsförvaltnings-tjänster som bankerna erbjuder. Ett bankfack är en låst förvaringsplats inne i bankens utrymmen som kunden hyr. Personalen har vanligen ingen kännedom om fackets innehåll, eller tillgång till det. Det är ett bra sätt att förvara värdesaker och viktiga dokument. Om man där förvarar t.ex. sin intressebevakningsfullmakt bör de personer som nämns i fullmakten ha rätt att få tillgång till bankfacket, så att de vid behov kan få ut detta viktiga dokument.

Skötseln av andra viktiga vardagsärenden och avtal

Att inskaffa, använda och överlåta olika saker eller tjänster förutsätter i allmänhet att man ingått olika avtal eller överenskommelser. Dyliga överenskommelser är alltså ett nödvändigt villkor för att varda-

gen ska fungera. Man kan genom olika avtalsarrangemang och befullmäktiganden se till att vardagen fungerar i enlighet med ens egen vilja också den dag man inte längre kan ta hand om sig själv. Och det är redan då man gör ett dylikt avtal skäl att bereda sig på de eventuella förändringar som senare kan ske.

Olika typer av avtal och överenskommelser

En överenskommelse kan vara av engångsnatur, t.ex. för dagliga matinköp eller inköp av en resebiljett, där det inte uppstår någon långvarig samarbetsrelation mellan avtalsparterna. Men avtal kan också uppgöras för en längre tid. Vanliga exempel på varaktiga avtal är försäkrings-, el- och hyresavtal. De kan gälla tillsvidare eller för en viss tid. Ett avtal som gäller tillsvidare är i allmänhet i kraft tills det upphör genom att man säger upp det. I avtal som gäller en viss tid ingår vanligen ingen möjlighet att säga upp det, eftersom avtalet automatiskt upphör då den avtalade tiden löper ut.

**Enbart det att man är släkt
räcker inte för att häva ett
avtal som en person som
blivit handlingsoförmögen
tidigare har ingått.**

Ett vederbörligt uppgjort avtal binder i princip avtalsparterna tills de har fullgjort sina åtaganden. Det att den ena avtalspartens hälsotillstånd har försämrats på grund av sjukdom eller olycka innebär inte automatiskt att de avtal denne tidigare har ingått skulle upphöra att gälla.

Genom ett avtal upprättas mellan parterna ett speciellt rättsligt förhållande som ger bägge parter

rättigheter och skyldigheter i förhållande till varandra. I allmänhet är det endast någon av avtalsparterna, eller dennes företrädare, som kan åberopa avtalet. Att man t.ex. är släkt med en person som blivit handlingsoförmögen räcker inte för att upphäva ett avtal denne tidigare har ingått.

I allmänhet förutsätter ändringar av innehållet i ett avtal ett godkännande av samtliga avtalsparter, och det är alltså inte möjligt att ensidigt göra ändringar i det. Därför ingår i avtal ibland bestämmelser om på vilket sätt eventuella ändringar kan göras. Det att någon avtalspart insjuknar eller blir handikappad efter att avtalet har ingåtts kan vara en sådan förändring i de yttre omständigheterna som gör det möjligt att jämka ifråga om avtalets innehåll. I sista hand är det domstol som avgör ifråga om dylika avtalsändringar.

Bra att minnas då man gör upp avtal

Det är ofta besvärligt att sköta ärenden som har att göra med boendet då rättshandlingsförmågan blir försämrad. Hemmet är centralt med tanke på grundtryggheten, både för individen och den övriga familjen, och är också en ekonomiskt viktig fråga.

- Då en person vill ge en annan person fullmakt att bestämma över den fastighet hen äger, bör fullmakten göras skriftligt och vara tillräckligt detaljerad. För intressebevakningsfullmakter gäller emellertid undantaget att fastigheterna inte behöver specificeras i fullmakten. Det räcker med att det i fullmakten ingår en s.k. allmän fullmakt att överlåta fastigheter. Se närmare punkten Intressebevakningsfullmaktens innehåll, sid 28, och modellblanketten sidorna 36-37.

- En aktieägare kan via en befullmäktigad utnyttja sin rösträtt på bostadsaktiebolagets möte. Det är skäl att datera fullmakten, och även explicit nämna ifall det är tänkt att fullmakten ska gälla vid fler än ett möte.

- Man kan säga upp ett hyresavtal för en bostad, även om avtalet är tidsbundet, ifall den ena avtalsparten på grund av egen eller anhörigs sjukdom inte kan utnyttja den uthyrda bostaden, eller behöver den för sitt eget boende.

Det kan vara både krävande och ekonomiskt riskabelt att sköta placeringsfrågor. Det kan därför vara motiverat att använda sig av de råd ifråga om förmögenhetsförvaltning man kan få av experter på området.

- Bland annat bankerna erbjuder såväl konsultering som förmögenhetsförvaltning med öppen fullmakt. I det förra fallet ger experten råd i placeringsfrågor, och i det senare överlåter kunden placeringsverksamheten helt i tjänsteproducentens händer.

- Speciellt krävande är skötsel av skogsegendom, både för att den kräver specialkompetens och för att den är fysiskt tung. Därför erbjuder skogsreviren en bred palett av tjänster i anslutning till skogsvård, virkeshandel och skogsbeskattning.

Kommunikationstjänsterna bygger ofta på långvariga avtal, vilket ibland skapar problem då avtalspartens hälsotillstånd försämras.

- Då man skaffar en telefon- eller internetanslutning lönar det sig att noga tänka efter i vilkas namn avtalet görs. Det kan vara motiverat att beteckna den som handhaft frågan som anslutningens ägare, och den som utnyttjar tjänsten som dess innehavare.

- Man kan skriva en fullmakt för den som ska kvittera ut posten. Enligt postens egna standardanvisningar bör fullmakten vara personlig, och är i kraft högst tre år.

Det kan vara nödvändigt att uppsöka ett ämbetsverk, t.ex. för att ansöka om olika tillstånd eller förmåner.

- Man har i princip alltid rätt att ha en ställföreträdare då man uppsöker en myndighet. Denne bör emellertid alltid kunna uppvisa en fullmakt eller motsvarande bevis på att denne har rätt att agera ställföreträdare. Myndigheten kan kräva att fullmakten är noggrant specificerad.

- Det är möjligt att ha en ställföreträdare också vid en rättegång. Man har för ombud och biträden i lagen ett stort antal detaljerade bestämmelser ifråga om deras sakkunskap och pålitlighet.

Frågor kring vård och omsorg

Det är bra att vara förutseende inte bara när det gäller ekonomin utan också ifråga om de s.k. personliga angelägenheterna. Med det avses t.ex. beslut kring omsorg och hälsa, och valet av vårdplats.

Det är alltid bra att diskutera med sina närmaste om hur man själv i framtiden vill bli omskött, ifall det skulle ske något som gör att man inte längre själv kan fatta besluten. Hur vill man bli omskött, och var vill man bo? Föräldrar tror ofta att deras barn automatiskt känner till sina föräldrars önskemål, eller så tror barnen att de vet vad deras föräldrar vill. Men om man diskuterar saken kan det visa sig att man inom familjen har helt felaktig uppfattning om de olika parternas önskemål och preferenser.

Det är emellertid bra att samtala om sin framtida vård inte bara med den övriga familjen utan också med den eventuella egenläkaren och –vårdaren. Det

är med tanke på de rättsliga åtgärder man vidtar bra att minnas, att vårdpersonalen i sitt arbete har tystnadsplikt inte bara om patienthandlingarna utan också ifråga om allt det man ser och hör i sitt arbete. Utgångspunkten är att professionell vårdpersonal har rätt att ge ut uppgifter om en patient enbart med patientens tillstånd. Men om det gäller ett viktigt ingrepp, och man för detta behöver tillstånd av en anhörig, har den anhöriga för att kunna ge sitt tillstånd rätt att få nödvändiga uppgifter om patientens hälsotillstånd.

På vissa vårdtestamentsblanketter kan man utse en andrahandsperson som får rätt att fatta vårdbesluten i den situation man själv inte längre är förmögen att göra det. På vissa blanketter kan man också nämna vilka som har rätt att få information angående hälsotillståndet hos och vården av den som gjort testamentet. Läs om vårdvilja på s. 38.

”

Det lönar sig att använda
olika förutseende
metoder.

Olika sätt att förbereda sig juridiskt

I det här avsnittet presenteras de viktigaste sätten att vara förutseende i juridiskt avseende. Det lönar sig att använda flera olika metoder.

Även om man har tänkt sig att det ska vara möjligt att sköta sina ärenden genom vanliga fullmakter lönar det sig att i reserv också ha en intressebevakningsfullmakt. Man tillgriper vid behov först de enklare alternativen. Ifall ärendena kan skötas t.ex. med gemensamma kontoanvändningsrättigheter och fullmakter behöver man inte alls tillgripa de kraftfullare alternativen, t.ex. en intressebevakningsfullmakt. Men det är ändå bra att förbereda sig på en situation då de enklare metoderna inte räcker.

EXPERTEN

”Många av mina kunder har gjort fullmakter för olika ändamål, t.ex. för bankärenden och FPA, och klarar sig bra med dem. Jag rekommenderar ändå att man alltid också gör en intressebevakningsfullmakt, för säkerhets skull.”

Pirjo, advokat

Befullmäktigande genom fullmakt

Att befullmäktiga en annan, dvs. att genom en fullmakt överföra den egna beslutsmakten på en annan, är ett bra och enkelt sätt att i juridiskt avseende i förväg ombesörja att olika ärenden blir skötta. Befullmäktigande genom fullmakt används oftast för skötsel av bank- och myndighetsärenden. Men i praktiken sköts också många försäkrings-, telefon- och skatteärenden med hjälp av fullmakt. Då man t.ex. ansöker om olika former av socialbidrag är det ofta behändigt att ge en fullmakt åt en pålitlig anhörig. Denne uppvisar då fullmakten åt ifrågavarande myndighet, och fungerar därmed som fullmaktsgivarens ombud.

Man kan emellertid inte sköta alla ärenden via ett ombud. Sådana är t.ex. utpräglat personliga ärenden, såsom upprättande av testamente eller ingående av äktenskap. Det är dessutom viktigt att minnas, att skötsel av ärenden genom fullmakt inte övervakas av några myndigheter.

**Gör alltid fullmakten
skriftligt,
för undvikande av
oklarheter.**

Olika typer av fullmakter

En fullmakt är vanligen skriftlig. Men det är också möjligt att ge en muntlig fullmakt. Men det lönar sig i praktiken alltid att göra den skriftligt, för undvikande av oklarheter (befullmäktigande genom fullmakt). Så kallade öppna fullmakter, där man inte alls har specificerat de frågor som fullmakten gäller, är i allmänhet inte att rekommendera. Det är bra att noggrant specificera de frågor där man vill överlåta beslutsrätten åt en annan person. En alltför detaljerad fullmakt kan å andra sidan visa sig oanvändbar ifall omständigheterna plötsligt förändras.

Att göra en fullmakt

Förutsättningen för att en fullmakt skall vara giltig är att fullmaktsgivaren förstår fullmaktens innehåll och betydelse.

Olika myndigheter och företag kan ha egna blanketter för att underlätta uppgörandet av olika fullmakter. Folkpensionsanstalten (FPA) har t.ex. en egen fullmaktsblankett. Man kan med den befullmäktiga någon att sköta alla förmånsärenden hos FPA,

**Ärenden som sköts med
fullmakter övervakas inte av
någon myndighet.**

eller begränsa det till att gälla enbart skötseln av vissa förmåner eller ärenden. Fråga närmaste FPA-kontor eller se adressen www.kela.fi/web/sv/blanketter

I bankärenden lönar det sig att fråga av sin egen bank, eftersom bankerna är noga med vilka fullmakter de godkänner. Många banker har egna fullmaktsblanketter.

I lagstiftningen finns inga krav på att fullmakten bör ha vittnen, men de är att rekommendera. Den part för vilken fullmakten är avsedd (t.ex. banken) är inte tvungen att godkänna fullmakten ifall man inte kan förvissa sig om att den är giltig.

- > Läs mera om skötseln av bankärenden med hjälp av fullmakt på s. 15.
- > Läs mera om intressebevakningsfullmakter på s. 24.

Fullmaktens giltighetstid

En fullmakt träder i kraft så fort den är gjord, och gäller tillsvidare, såvida man inte i fullmakten har angett när den träder i kraft respektive upphör att gälla. En fullmakt är i princip fortfarande giltig även om fullmaktsgivaren senare förlorar förmågan att förstå dess innebörd, eller att övervaka den befullmäktigades sätt att sköta sitt uppdrag. Men banken kan konstatera att den fullmakt som tidigare har använts, och godkänts av banken, inte längre godkänns för skötseln av en persons ärenden emedan fullmaktsgivaren förlorat sin rättshandlingsförmåga. Det lönar sig därför att utöver fullmakten, eller fullmakterna, uppgöra också en intressebevakningsfullmakt, som träder i kraft först då ärendena inte längre kan skötas med en vanlig fullmakt.

Det lönar sig att utöver fullmakter också ha en intressebevakningsfullmakt, som träder i kraft först då man inte längre kan sköta sina ärenden enbart med fullmakter.

Kari 52 år ja Mari 51 år

D

e äkta makarna Kari och Mari bor norr om Pieksämäki, i sitt eget hus, byggt på 60-talet. Hemmet vid sjöstranden är för dem mycket kärt, men grusvägen dit är lång och gropig. Väglaget har på sin föredragningslista tagit upp frågan om en dyr reparation av bron, och paret har sin bestämda åsikt.

Men eftersom de då är utomlands för att fira sin bröllopsdag skriver de en fullmakt åt Maris brorson, som ger denne rätt att representera paret på väglagets möte.

Intressebevakningsfullmakt

I ett nötskal:

- i en intressebevakningsfullmakt förordnas en person att sköta ens angelägenheter den dag man inte längre själv är kapabel att göra det
- en intressebevakningsfullmakt är att rekommendera för alla som i sin närmaste krets har en betrodd person som vid behov kan sköta ens angelägenheter
- den betrodda personen får genom intressebevakningsfullmakten fullmakt att så smidigt och enkelt som möjligt sköta ärenden i anslutning till såväl ekonomi och egendom som sjukdom och hälsa
- intressebevakningsfullmakten träder i kraft först då fullmaktsgivaren har blivit oförmögen att själv sköta sina angelägenheter, och intressebevakningsfullmakten har fastställts av magistraten
- det rekommenderas att man uppgör intressebevakningsfullmakten i ett så tidigt skede som möjligt

Det lönar sig

Genom att göra en intressebevakningsfullmakt kan man själv utse den person man vill att sköter ens angelägenheter ifall man själv insjuknar eller råkar ut för en olycka. Genom intressebevakningsfullmakten sköts angelägenheterna både

- 1) i enlighet med ens egna önskemål och beslut och
- 2) möjligast enkelt och smidigt, men ändå pålitligt.

En intressebevakningsfullmakt är ett ypperligt sätt att stärka den egna självbestämmanderätten och förbereda sig för en eventuell förlust av den egna handlingsförmågan. Man överläter inte sina egna rättigheter åt någon annan, eftersom fullmakten träder i kraft

Om man bibehåller förmågan att själv sköta sina angelägenheter till livets slut behöver intressebevakningsfullmakten aldrig tas i bruk.

först då man inte längre kan ta hand om sig själv. Och den tas inte alls i bruk ifall man bevarar förmågan att sköta sina egna angelägenheter ända till livets slut.

Man kan genom en intressebevakningsfullmakt undvika att det utses en intressebevakare. Läs mer om skillnaderna mellan intressebevakningsfullmakter och intressebevakning på sidorna 50–51.

En betrodd anhörig kan med hjälp av intressebevakningsfullmakten sköta ens ärenden så enkelt och smidigt som möjligt, utan magistratens regelbundna övervakning och byråkrati. Att fungera som intressebevakningsfullmäktig är därigenom lättare, och i allmänhet också billigare, än intressebevakning, som intressebevakningsfullmakten ofta sammanblandas med. Man kan genom en intressebevakningsfullmakt undvika att det utses en intressebevakare.

Läs mer om skillnaden mellan intressebevakningsfullmakt och intressebevakning på sidorna 50–51.

De formella kraven

En intressebevakningsfullmakt förutsätter att fullmaktsgivaren tillräckligt väl förstår dess innebörd och innehåll. Det är därför skäl att göra den i ett så tidigt skede som möjligt. Om man är mycket gammal, sjuklig eller t.ex. insjuknat i en minnessjukdom är det bra att till fullmakten bifoga ett färskt läkarutlåtande, där det intygas att man är kapabel att uppgöra ifrågasvarande dokument. Läkarutlåtandet kan senare bli ett viktigt bevismaterial. Ifall det är uppenbart att fullmaktsgivaren inte till fullo insett betydelsen av den fullmakt hen varit med om att uppgöra, kan fullmakten inte träda i kraft. (Läs på s. 8 mera om betydelsen av ett läkarutlåtande.)

En intressebevakningsfullmakt är ett formbundet dokument. Ifall den inte har uppgjorts på det sätt lagen föreskriver kan fullmakten inte fastställas (om ikraftträdandet, se s. 32). Intressebevakningsfullmakten måste absolut vara uppgjord på rätt sätt. Till formkraven hör att den bör vara skriftlig, underteck-

nad och samtidigt bevitnad av två ojäviga vittnen, som bägge är medvetna om att det rör sig om en intressebevakningsfullmakt.

För att underlätta uppgörandet av en intressebevakningsfullmakt finns det i handboken en modellblankett (se s. 36). Den är uppgjord enligt de krav som finns, och innehåller de uppgifter som förutsätts i lagen om intressebevakningsfullmakt. Där finns samlat alla de centralaste och vanligaste anvisningarna som brukar ingå i en dylik fullmakt. Den svarar kanske inte på alla specifika och individuella behov, men passar i de flesta fall.

Det är helt möjligt att på egen hand uppgöra en intressebevakningsfullmakt, men det är att rekommendera att man anlitar experthjälp. Sådan fås t.ex. av rättshjälpsbyråer, bankjurister och advokatbyråer, samt annan expertis.

Modellblanketten i handboken passar de flesta situationer, med undantag för de mest specifika och individuella behoven. Vi rekommenderar att man anlitar expertis då man gör intressebevakningsfullmakten.

Att utse en intressebevakningsfullmäktig

Intressebevakningsfullmakten bygger på ett obetingat förtroende mellan fullmaktsgivaren och den befullmäktigade. Det är därför av stor vikt att man noga tänker efter vem det är man har ett speciellt stort förtroende för. Den som fått en intressebevakningsfullmakt har getts vidsträckta befogenheter att agera till förmån för fullmaktsgivaren, utan regelbunden övervakning. Den befullmäktigade hittas därför vanligen i den närmaste kretsen, oftast den äkta maken/makan, ett barn eller en annan nära släkting. Men det behöver inte vara en släkting utan kan vara vem som helst som man har ett speciellt förtroende för, t.ex. en god vän eller en yrkesmänniska specialiserad på den typen av uppdrag. Man kan däremot inte utse en förening eller ett företag, utan det bör alltid vara en person.

Det rekommenderas att man utser också ersättare för den befullmäktigade. Om dessa används i lagen uttrycken "ersättare" och "andrahandsfullmäktig". Det är viktigt med ersättare för att man då kan använda fullmakten även då den befullmäktigade av någon anledning är förhindrad att utföra sitt uppdrag. Ersättnas betydelse blir ännu viktigare då den be-

fullmäktigade är ungefär i samma ålder som fullmaktsgivaren. Även om båda har förmånen att leva ett långt och gott liv kan det plötsligt visa sig att bäge behöver hjälp med att sköta sina angelägenheter. För att undvika den typen av situationer är det bra att utse ersättare som hör till en yngre generation.

En andrahandsfullmäktig behövs ifall den befullmäktigade blir varaktigt förhindrad att utföra sitt uppdrag, eller inte vill ta emot det. Det rekommenderas att andrahandsfullmäktigen utses i prioritetsordning. Skötseln av löpande ärenden underlättas om det är bara en fullmäktig åt gången som har ansvaret. Ifall man t.ex. utser alla sina tre barn att samfällt fungera som fullmäktigen innebär det i praktiken att alla tre barnen alltid bör vara samtidigt på plats för att sköta t.ex. apoteks- eller skatteärenden, ifall man inte varit mer specifik i intressebevakningsfullmakten. Det är också att rekommendera att man i förväg med de befullmäktigade diskuterar prioritetsordningen. Det kan annars uppstå konflikter inom familjen, t.ex. om ett av barnen först efter att intressebevakningsfullmakten är uppgjord får höra att hen som ersättare är först på tredje plats.

Ersättare behövs då den i första hand befullmäktigade tillfälligt är förhindrad att sköta sitt uppdrag,

Aila 69 år och Arto 71 år

De äkta makarna Aila och Arto har gjort upp var sin intressebevakningsfullmakt, där de utsett den andra till sin intressebevakningsfullmäktige. Till sina andrahandsfullmäktigen utsåg de sina två barn, i åldersföljd, så att den förstfödda först träder till, och därefter den yngre. Då Ailas Alzheimers sjukdom försämra-

des började Arto fungera som hennes intressebevakningsfullmäktige. Nu har man hos Arto konstaterat en begynnande, blodcirkulationsrelaterad minnessjukdom. Ifall Artos sjukdom framskrider så att han inte längre kan fungera som sin frus fullmäktige träder andrahandsfullmäktigen in, både för honom och hans fru, i detta fall familjens förstfödda.

t.ex. på grund av tillfällig sjukdom eller olyckshändelse. Ett tillfälligt förhinder kan uppstå också på grund av jäv. Typiska jävssituationer inom en familj uppstår i samband med arvsskiften eller gåvor, eller i situationer då någon vill sälja en bostad till en familjemedlem. Även om man kanske inte så ofta ställs inför dylika jävssituationer är det att rekommendera att man utser också en ersättare utanför den egna familjen. Ifall man i en jävssituation inte hittar en ersättare för den befullmäktigade, kan man i dennes ställe utse en allmän intressebevakare. Detta medför extra väntan och kostnader, som kan undvikas om man redan i förväg utser en ersättare utanför familjen. Å andra sidan hjälper det inte ens med en intressebevakare för givande av gåva, eftersom intressebevakaren inte får donera egendom som tillhör huvudmannen. När det gäller gåvor inom familjen är enda möjligheten alltså att man utser en ersättare utanför familjen.

Det kan uppstå situationer då de anhöriga är jäviga att fungera som intressebevakningsfullmäktige, t.ex. då man ska ge en gåva till en familjemedlem eller då man ska dela boet efter den först avlidna föräldern. Därför rekommenderas att man också utser en ersättare som inte tillhör familjen.

Fullmäktig

- den person man i första hand vill att ska fungera som sin intressebevakningsfullmäktige
- ett permanent uppdrag, ifall man inte avstår ifrån det eller fullmaktsgivaren avlider

Fullmäktig i andra hand

- den person som blir intressebevakningsfullmäktig ifall den som är fullmäktig i första hand är permanent förhindrad, avstår ifrån det eller vägrar utföra sitt uppdrag

Ersättare

- den person som blir intressebevakningsfullmäktig ifall förstahands- eller andrahandsfullmäktige tillfälligt är förhindrad att fungera som fullmäktig
- ett tillfälligt uppdrag
- bör helst vara en person utanför familjen, för undvikande av jäv

Intressebevakningsfullmaktens innehåll

Genom en intressebevakningsfullmakt ges vanligen möjligast vidsträckt fullmakter i både ekonomiska och personliga angelägenheter. Men man kan också specificera fullmakten så att den gäller enbart ekonomiska eller enbart personliga frågor. Fullmakten kan också begränsas till att gälla bara en viss del av förmögenheten, en viss rättshandling eller en viss annan fråga. Genom att dokumentet är så avgörande är det viktigt att man noga överväger vad man skriver in i det.

Ekonomiska frågor

De fullmakter som ges i intressebevakningsfullmakten berör ofta "min egendom och mina övriga ekonomiska angelägenheter". Den som befullmäktigats att sköta en annans ekonomiska angelägenheter ansvarar för dennes inkomster och utgifter, samt förmögenhet. Hit hör t.ex. att betala räkningar och att sköta andra penningtransaktioner, skatter och olika förmåner samt apoteksinköp. Den befullmäktigade får genom fullmakten att sköta de ekonomiska

frågorna också rätt att sälja fullmaktsgivarens egendom, såsom bilen eller en bostadsaktie. Men också helt vardagliga saker har ekonomiska konsekvenser, vilket gör att en fullmakt som berör ekonomin de facto är ganska vidsträckt.

Man kan begränsa fullmakten till att gälla bara en viss del av egendomen, en viss rättshandling eller en specifik fråga. Intressebevakningsfullmakten möjlig-

Det bör i fullmakten finnas ett omnämnande om fastigheterna för att den befullmäktigade ska ha rätt att sköta fastighetsfrågorna.

gör också givande av gåva, och t.o.m. arvsskatteplanering, och det är följaktligen många som använder intressebevakningsfullmakten som ett slags instrument för förskottsarv, men då bör detta klart framgå av intressebevakningsfullmakten.

Den modellblankett som finns i handboken ger vidsträckta fullmakter i skötseln av fullmaktsgivarens angelägenheter, inklusive försäljning av dennes fastigheter, såsom egnahemshus och skog. Man behöver inte i fullmakten specificera vilka fastigheter det gäller utan det räcker med en allmän fullmakt att överlåta fastigheter. Men fastighetsfrågan måste nämnas eftersom den befullmäktigade annars inte har rätt att sköta dylika ärenden. Däremot innehåller modellblanketten inga anvisningar om givande av gåva, och det ges inga råd ifråga om effektiv arvsskatteplanering. Ifall man vill innefatta även sådana åtgärder är det bäst att vända sig till en expert.

Personliga angelägenheter

En intressebevakningsfullmakt kan innehålla också en fullmakt att sköta s.k. personliga angelägenheter. Det betyder i praktiken beslut som gäller hälsa och sjukdom, såsom valet av vårdplats eller en vårdrekommendation i samband med viktiga vårdbeslut. Andra personliga frågor är namnbyte eller anskaffning av pass.

När det gäller personliga angelägenheter ges fullmakt åt den befullmäktigade endast i sådana frågor vars innebörd fullmaktsgivaren inte förstår i den stund fullmakten ska användas. Fullmaktsgivaren har alltid själv beslutanderätten i personliga frågor, så länge denne själv förstår deras innebörd, även om intressebevakningsfullmakten redan skulle ha fastställts av magistraten. Det att fullmakten har fastställts innebär alltså inte att fullmaktsgivaren går miste om beslutanderätten över sina personliga angelägenheter, ifall hen då beslutet ska fattas ännu förstår den ifrågavarande sakens innebörd.

Uppgifter som berör den egna hälso- och sjukvården är känsliga, och därför konfidentiella. Det innebär att den professionella sjukvårdspersonalen inte

Ifall fullmaktsgivaren också har formulerat sin vårdvilja är det bäst att man nämner om det i intressebevakningsfullmakten. Samma råd gäller också omvänt: det är bra att i vårdviljan skriva in att man också har gjort en intressebevakningsfullmakt.

får ge ut uppgifter om den till andra än dem som har rätt att få den – t.ex. just den person vars intressebevakningsfullmakt inkluderar frågor i anslutning till sjukdom och hälsa. Konfidentialiteten kan ibland komma som en överraskning, speciellt om man inom familjekretsen har diskuterat väldigt öppet om frågor kring sjukdom och hälsa.

Många upplever därför att det är viktigt att försäkra sig om att de närstående direkt av sjukvårdspersonalen kan få uppgifter som berör den egna hälsan. Man kan i intressebevakningsfullmakten skriva in att också konfidentiella uppgifter får ges ut. Man vill ofta även ha med en anteckning om att uppgifter av personlig art kan utbytas inom familjen utan att det förhindras av tystnadsplikten.

Ifall fullmaktsgivaren också har formulerat sin vårdvilja, vilket är att rekommendera, är det bra att nämna om det i intressebevakningsfullmakten. Då vet en intressebevakningsfullmäktig, som har rätt att sköta vårdfrågorna, att hen ska bekanta sig med vårdviljan, och fatta vårdbesluten i enlighet med den. Samma råd gäller också omvänt; det är bra att i vårdviljan skriva in att personen ifråga har uppgjort också en intressebevakningsfullmakt.

Anvisningar till den befullmäktigade

Den befullmäktigade får genom intressebevakningsfullmakten rätt att fungera som fullmaktsgivarens ställföreträdare. Man kan dessutom ge den befullmäktigade anvisningar om hur fullmakten ska användas. Anvisningarna är helt personliga och berör i allmänhet de frågor som för fullmaktsgivaren är viktigast. Anvisningarna binder den befullmäktigade, och det är därför bäst att göra dem skriftligt.

För många är det viktigt att kunna bestämma över sin egen bostad. Viljeyttringen kan då vara att den bostad som senast fungerat som ens hem ska säljas så fort det blir uppenbart att fullmaktsgivaren inte längre kan återvända dit. Utöver anvisningen om försäljning skriver man ofta också in att "min egendom ska användas för min personliga vård och omsorg, så att jag får bästa möjliga vård, i enlighet med de vårdönskemål jag själv har undertecknat".

För andra är det viktigaste att den egna gården eller det egna hemmet bevaras intakt så länge som möjligt. Man kan då i anvisningarna skriva in att hemmet, ifall det måste säljas, i första hand bör erbjudas de närmaste släktingarna. Övriga vanliga bestämmelser är t.ex. sådana som berör fritiden, eller möjligheten att träffa släktingar som bor utomlands. Man kan t.ex. skriva in att mina pengar ska användas till att betala kostnaderna för mig och min assistent, då jag en gång om året besöker de barn och barnbarn som bor utanför Finland. Dyliga anvisningar gör att den befullmäktigade är tvungen att spendera fullmaktsgivarens pengar på sådant som är viktigt för denne. Men om man har uppgjort sin vårdvilja, med detaljerade vårdönskemål, t.ex. just angående olika resor, behöver man inte upprepa samma anvisningar i intressebevakningsfullmakten.

Den befullmäktigade har enligt lag rätt att få ersättning för nödvändiga kostnader samt ett skäligt arvode. Man kan också i anvisningarna definiera arvodets storlek.

Anvisningarna är bindande för den befullmäktigade, så det är skäl att göra dem skriftligt.

EXPERTEN

"Typiska anvisningar i fullmakten är noggranna direktiv angående försäljningen av det egna hemmet, och hur intressebevakningsfullmäktigen skall ersättas."

Anneli, jurist

EXPERTEN

"Jag hade igår en kund som till anvisningarna ville tillfoga direktiv om regelbundna besök hos frisören, och avnjutande av ett visst, dyrt rödvin. Och i dag hade jag en kund som ville försäkra sig om att hen skulle kunna besöka de kultur- och idrottsevenemang som alltid varit så viktiga, en tradition som hen hoppades kunna fortsätta med också i framtiden, trots eventuellt förlorad handlingsförmåga. Direktiv av det här slaget är väldigt personliga, och helt möjliga att tillfoga intressebevakningsfullmakten, som anvisningar med tanke på framtiden."

Keijo, bankjurist

Undertecknande och bevittnande

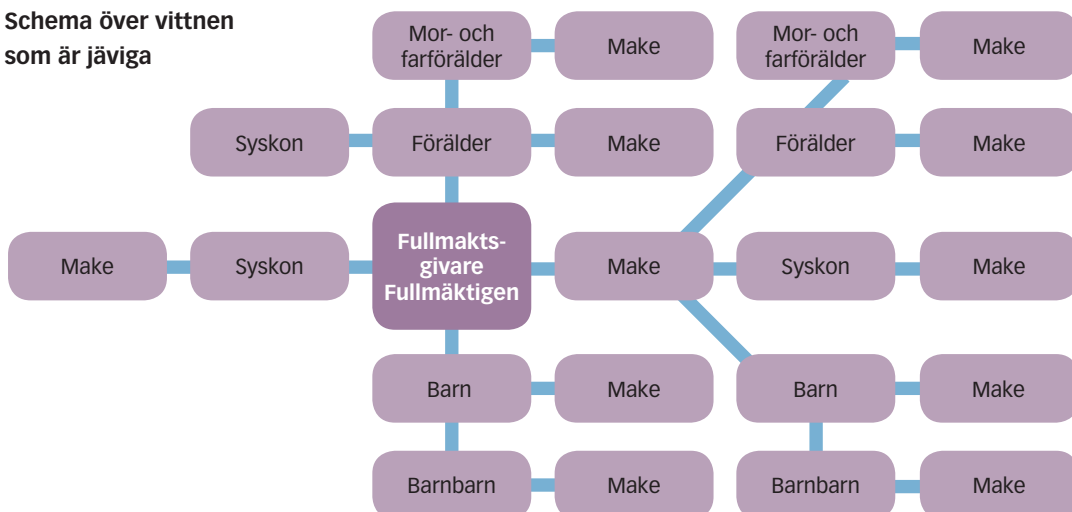
En intressebevakningsfullmakt är fullmaktsgivarens viljeyttring, vilket gör att fullmakten undertecknas endast av fullmaktsgivaren och vittnena. Man behöver alltså inte namnteckningar också av dem som befullmäktigas, men det är viktigt att i förväg försäkra sig om att de tar emot uppdraget. Det räcker med ett muntligt samtycke.

Intressebevakningsfullmakten bör undertecknas av två vittnen som inte är jäviga, och som bägge samtidigt är närvarande. Vittnenas jävsfrihet är nödvändig – som vittnen duger alltså inte några nära släktingar. De bör därtill vara 18 år fyllda och förstå vad det innebär att vittna. En intressebevakningsfullmakt där vittnena utgörs av jäviga personer är som intressebevakningsfullmakt värdelös. Ofta är t.ex. paret i grannhuset, en vän eller en arbetskamrat lämpliga och jävsfria vittnen.

Jäviga som vittnen är:

- fullmaktsgivaren själv och dennes make/maka
- fullmaktsgivarens eller makens/makans barn, barn barn, syskon, förälder eller far/morförälder eller en sådan persons make
- den befullmäktigade och dennes make/maka
- den befullmäktigades eller dennes makes barn, barn barn, syskon, förälder eller far/morförälder eller en sådan persons make/maka

Schema över vittnen som är jäviga

Med make avses äkta makar eller personer som delar ekonomi och lever i äktenskapsliknande förhållanden, eller andra parförhållanden. Som släktingar betraktas även halvsyskon och motsvarande.

En intressebevakningsfullmakt där vittnena är jäviga är värdelös som intressebevakningsfullmakt.

Esko 64 år

Min mor gjorde en intressebevakningsfullmakt så fort hennes minnessjukdom diagnostiserades, så att jag senare vid behov skulle kunna sköta hennes ärenden. Då hennes minnessjukdom framskred fick jag höra, att man inte kan använda anhöriga som vittnen då man gör en intressebevakningsfullmakt. Mitt barns make fungerade som vittne då min mor skrev intressebevakningsfullmakten, vilket gör att den inte är giltig. Jag hörde för sent om jävet, och då var min mor inte längre kapabel att göra en ny fullmakt. Jag blev till slut tvungen att bli min mors intressebevakare, eftersom man inte längre kunde fastställa intressebevakningsfullmakten i magistraten.

Förvaring

Intressebevakningsfullmakten ges ofta till den befullmäktigade, och detta är också att rekommendera. Fullmakten förvaras på en säker plats tills det blir aktuellt att använda den. Den överläts alltså inte till magistraten eller någon annan myndighet i samband med att den uppgörs.

Säkra platser att förvara intressebevakningsfullmakten är t.ex. ett bankfack eller den mapp där man förvarar sina viktiga dokument. Det är viktigt att den ursprungliga intressebevakningsfullmakten kan hittas och vara tillgänglig den dag den behövs. Det är därför skäl att försäkra sig om att den befullmäktigade vid behov kommer åt fullmakten, ifall den t.ex. förvaras i ett bankfack.

Magistraten kan fastställa endast den ursprungliga intressebevakningsfullmakten, så det är absolut nödvändigt att förvara den omsorgsfullt.

Niina 56 år

Vi lät med tanke på framtiden göra intressebevakningsfullmakter för hela familjen. Min mor utsåg mig till sin fullmäktige. Jag förvarade själv min egen intressebevakningsfullmakt, och mina föräldrar sina fullmakter. Då min mors minnessjukdom försvårades kom vi till ett skede då vi behövde hennes intressebevakningsfullmakt. Men vi kunde inte hitta hennes ursprungliga fullmakt i den mapp där hon förvarade sina viktiga papper. Hon påstod att den nog finns där. Vi letade igenom hela huset, men kunde inte hitta den. I något skede började hon påstå att den var stulen, eller att min far hade gömt den. Vi insåg rätt snabbt att påståendena antagligen hörde ihop med minnessjukdomen. I vilket fall som helst är situationen nu den att fullmakten förmodligen inte kommer att hittas, och min mor är inte längre kapabel att göra en ny. Jag borde från början själv ha tagit hand om fullmakten, och haft den i mitt eget förvar.

Ikraftträdande

Intressebevakningsfullmakten är villkorlig. Det innebär att den träder i kraft först då

1. fullmaktsgivaren i huvudsak har förlorat förmågan att sköta de ärenden som fullmakten gäller, och då
2. magistraten har fastställt fullmakten med sin egen stämpel.

För att intressebevakningsfullmakten ska träda i kraft bör den fastställas av magistraten. Till intressebevakningsfullmakten i original bör bifogas ett läkarutlåtande, som den blivande fullmäktigen har rätt att begära. Läkaren bör i sitt utlåtande konstatera att fullmaktsgivaren i huvudsak har blivit oförmögen att sköta sina egna angelägenheter. Handlingsförmågan försämras ofta gradvis, vilket gör att det är omöjligt att säga exakt när fullmaktsgivaren förlorar sin rättshandlingsförmåga. För att intressebevakningsfullmakten ska träda i kraft räcker det att personens handlingsförmåga blivit såpass försämrade att denne i huvudsak är oförmögen att sköta de ärenden fullmakten gäller. Ifall det är omöjligt att få ett läkarutlåtande, t.ex. för att fullmaktsgivaren vägrar gå till en läkarmottagning, kan det också räcka med en utredning av en annan sakkunnig. Om fullmaktsgivaren i huvudsak har förlorat förmågan att sköta sina angelägenheter, och dokumentet är uppgjort i laga ordning, fastställs intressebevakningsfullmakten av magistraten.

Eftersom intressebevakningsfullmakten träder i kraft först då det finns ett behov av den är det fullt möjligt att ändra eller återkalla fullmakten mellan dess uppgörande och dess fastställande. Ett återkallande sker vanligen så att fullmaktsgivaren tar tillbaka sin fullmakt och antingen förstör den själv eller ber den befullmäktigade att göra det, i vittnes närvaro.

En intressebevakningsfullmakt behöver aldrig fastställas om man inte under sitt liv råkar ut för en sådan sjukdom eller ett sådant handikapp att man inte längre kan sköta sina egna angelägenheter.

”För att intressebevakningsfullmakten ska träda i kraft bör den befullmäktigade sända den ursprungliga intressebevakningsfullmakten och ett läkarutlåtande hit till oss. Jag minns ett fall där det inte hade gått mer än en månad sedan intressebevakningsfullmakten uppgjordes, trots att det i läkarutlåtandet stod att ifrågavarande person hade haft Alzheimers sjukdom redan i 8 år. Vi undrade om det faktiskt var möjligt att den som givit fullmakten faktiskt för bara en månad sedan hade varit kapabel till det, ifall denne redan länge varit sjuk. Det fanns också annat i fallet som fick oss att misstänka att ett av barnen kanske hade övertalat sin förälder att utse denne till intressebevakningsfullmäktig. Vi utreder nu saken närmare.”

Ella, överinspektör vid magistraten

Då det är dags att använda intressebevakningsfullmakten

Den befullmäktigade kan be om att fullmakten fastställs, och alltså träder i kraft, då fullmaktsgivarens hälsotillstånd försämrats så mycket att denne blivit oförmögen att sköta sina egna angelägenheter. Den befullmäktigade har rätt att för fastställandet få ett läkarutlåtande om fullmaktsgivarens hälsotillstånd. Den befullmäktigade får rätt att sköta de ärenden som nämns i fullmakten först då intressebevakningsfullmakten har blivit fastställd av magistraten. Den befullmäktigade bör därför tillställa magistraten en ansökan om att intressebevakningsfullmakten bör fastställas, intressebevakningsfullmakten i original samt ett läkarutlåtande i vilket det framgår att fullmaktsgivaren är oförmögen att sköta sina egna angelägenheter. Ansökan kan vara fritt formulerad.

Priset för att få en intressebevakningsfullmakt fastställd av magistraten är (då denna handbok går i tryck) 127 euro.

Sedan fullmakten fastställts returneras den, vederbörigt stämplad, till den befullmäktigade. Denne har nu fullmakt att sköta huvud-

mannens uppgifter genom att uppvisa den bestyrkta intressebevakningsfullmakten, jämte magistratens beslut, till den part man har att göra med, t.ex. en banktjänsteman eller FPA. Vilka som fungerar som intressebevakningsfullmäktigen antecknas i det s.k. förmyndarregister som upprätthålls av magistraten.

Den som fungerar som befullmäktigad kan få hjälp av, Edunvalvontavaltuutus rf, intressebevakningsfullmäktiges stödförening. Se kontaktuppgifterna på s. 55.

- 1 uppgörande av intressebevakningsfullmakten
- 2 överlåtande av fullmakten åt den befullmäktigade
- 3 förvaring av intressebevakningsfullmakten
- 4 fastställande av intressebevakningsfullmakten i magistraten
- 5 uppdraget som intressebevakningsfullmäktig

Övervakning av intressebevakningsfullmäktigen

Efter att fullmakten har trätt i kraft är den befullmäktigades uppgift att sköta fullmaktsgivarens ärenden, och försvara dennes intressen. Den befullmäktigades skyldighet är att sköta uppgifterna omsorgsfullt, och att föra bok över de åtgärder hen vidtar för sin huvudman, samt spara verifikaten.

Att sköta uppdraget omsorgsfullt innebär t.ex. att den befullmäktigade bör sköta tillgångarna med beaktande av fullmaktsgivarens intressen, och inte se till exempelvis arvingarnas intressen. Den befullmäktigade bör också höra fullmaktsgivarens åsikt innan man vidtar en viktig åtgärd, ifall detta är möjligt. Den befullmäktigade bör därtill hemlighålla fullmaktsgivarens privata angelägenheter, och hålla isär fullmaktsgivarens pengar ifrån sina egna.

Den befullmäktigades bokföringsskyldighet gäller fullmaktsgivarens tillgångar, skulder och andra händelser under redovisningsperioden. Den befullmäkti-

Den befullmäktigade bör efter fullmaktsgivarens död till dennes arvingar inlämna en slutredovisning över hur hen har utfört sitt uppdrag, såvida man inte i fullmakten har antecknat att en dylik inte behövs.

gade bör på basis av sin bokföring vid behov kunna redogöra för hur fullmaktsgivarens tillgångar har använts. Man behöver inte spara varenda kvitto eller dokument, men man bör föra bok i samma utsträckning som man i allmänhet gör då man sköter en annans angelägenheter. Vanligen är man ju extra omsorgsfull då man handhar andras pengar, och sparar alla viktiga kvitton och dokument i en skild mapp.

Magistraten övervakar vid behov den befullmäktigades verksamhet. "Vid behov" innebär att den befullmäktigade inte är skyldig att till magistraten regelbundet redogöra för sina åtgärder, såvida detta inte uttryckligen har angivits i fullmakten. Den befullmäktigade kan alltså sköta sin huvudmans uppdrag smidigt, i enlighet med de önskemål fullmaktsgivaren tidigare har gett uttryck för.

Då magistraten inbegär en redogörelse för den befullmäktigades verksamhet är orsaken vanligen att det föreligger misstanke om missbruk. Uppgifter om att den befullmäktigade inte har skött sina uppgifter på vederbörligt sätt kan ha kommit t.ex. från banken, vårdhemmet eller någon anhörig. Magistraten kan för att utreda situationen be om en redogörelse av den befullmäktigade.

Utgångspunkten för intressebevakningsfullmakten är oftast att man vill kunna sköta ärendena så smidigt som möjligt, och undvika övervakning. Det att man vill undvika övervakning bygger på fullmaktsgivarens personliga förtroende för den som blivit befullmäktigad. Därför är övervakningen minsta möjliga i handbokens modellblankett. Om man vill

Intressebevakningsfullmäktiges skyldigheter:

- bör utföra sitt uppdrag omsorgsfullt
- bör för magistraten göra en förteckning över fullmaktsgivarens egendom vid tidpunkten för fullmaktens fastställande
- bör höra fullmaktsgivarens åsikt, ifall dennes hälsotillstånd tillåter det
- bör hemlighålla de uppgifter man får i sitt uppdrag

En blankett för
egendomsförteckningar
finns på magistratens
webbplats
www.magistraten.fi

att den befullmäktigade ska övervakas noggrannare, rekommenderas att man vänder sig till en sakkunnig då fullmakten görs upp, så att bestämmelsen om övervakning skrivs in på ett riktigt sätt.

Egendomsförteckning

Varje befullmäktigad har emellertid en viktig skyldighet gentemot magistraten. Man bör nämligen göra upp en förteckning över fullmaktsgivarens tillgångar vid tidpunkten för fullmaktens fastställande. I egendomsförteckningen bokförs fullmaktsgivarens alla tillgångar och skulder, samt de viktigaste inkomsterna och utgifterna, såsom pensionsinkomster och hyresutgifter. Egendomsförteckningen bör tillställas magistraten inom tre månader efter att fullmakten har blivit fastställd. En blankett för ändamålet finns på magistratens webbplats magistraten.fi. Man kan med förteckningens hjälp vid behov utreda på vilket sätt den befullmäktigade har skött sin huvudmans uppgifter.

Man kan få hjälp med att göra upp egendomsförteckningen av intressebevakningsfullmäktiges stödorganisation Edunvalvontavaltuutus rf, se kontaktuppgifter på s. 55.

Då fullmakten upphör att gälla

Emedan intressebevakningsfullmakten träder i kraft först då det finns ett behov av den, är det fullt möjligt att fritt ändra på dess innehåll, eller återkalla den, från det att fullmakten görs upp tills den blir fastställd. Ett återkallande sker vanligen så att fullmaktsgivaren återtar sin fullmakt och förstör densamma, eller ber fullmäktige göra det, i vittnes närvaro.

Sedan intressebevakningsfullmakten har blivit fastställd upphör dess giltighet i allmänhet först med fullmaktsgivarens död. Det är också möjligt att fullmaktsgivaren tillfrisknar och igen blir förmögen att sköta sina egna angelägenheter. Ifall fullmaktsgivaren vill återkalla intressebevakningsfullmakten efter att den har blivit fastställd, är detta möjligt ifall fullmaktsgivaren förstår innebörden av återkallandet, och magistraten fastställer återkallelsen.

Den befullmäktigade bör efter fullmaktsgivarens död till dennes arvingar inlämna en slutredovisning över hur hen har utfört sitt uppdrag, såvida man inte i fullmakten har antecknat att en dylik inte behövs.

Modellblankett

Denna modellblankett passar för de flesta behov, med undantag för de mest specifika och individuella. För intressebevakningsfullmakter är det bäst att anlita experthjälp.

INTRESSEBEVAKNINGSFULLMAKT

FULLMAKTSGIVARE

Matti Virtanen (f. 15.12.1944)
Rådhusgatan 5 A 15, 20100 Åbo

Fullmaktsgivarens namn, födelsetid och adress. Personnumrets sista del är inte nödvändig.

FULLMÄKTIG

Anna Virtanen (f. 20.1.1943)
Rådhusgatan 5 A 15, 20100 Åbo

Fullmäktigens namn, födelsetid och adress

ANDRAHANDSFULLMÄKTIG OCH ERSÄTTARE

Antti Virtanen (f. 30.5.1970)
Torggatan 14 C 60, 20100 Åbo

2:A ANDRAHANDSFULLMÄKTIG OCH 2:A ERSÄTTARE

Minna Virtanen (f. 4.2.1966)
Helsingforsgatan 127, 48100 Kotka

Ersättarnas namn, födelsetid och adress. Om ersättare används begreppen "andrahandsfullmäktige" och "ersättare". Om skillnaderna mellan dem, se s. 27.

FULLMÄKTIG UTANFÖR FAMILJEN 3:E ERSÄTTARE

Kalle Mäkinen (f. 15.9.1970)
Borgmästargatan 6 C 24, 20100 Åbo

Om ersättarna är anhöriga är det bra att också utse en ersättare utanför familjen, för undvikande av jäv.

FULLMAKT

Jag befullmäktigar Anna Virtanen att företräda mig

Den befullmäktigade får med denna anvisning rätt att sköta fullmaktsgivarens ekonomiska angelägenheter.

1) i frågor som gäller min egendom och andra ekonomiska angelägenheter samt

Denna anvisning ger rätt att också sköta fullmaktsgivarens personliga angelägenheter, t.ex. valet av vårdplats eller samtycke i samband med viktiga vårdbeslut.

2) i sådana personliga frågor vars innebörd jag inte förstår då fullmakten ska användas.

Den befullmäktigade får med hjälp av denna fullmakt bl.a. sälja eller utbyta fastigheter i min ägo, samt inteckna och pantsätta dessa.

Fullmakten träder i kraft i den situation jag på grund av sjukdom, störningar i mitt mentala tillstånd, försvagad hälsa, eller av annan motsvarande orsak är oförmögen att själv ta hand om mina egna angelägenheter.

En mening av detta slag, angående villkoren för ikraftträdandet, bör alltid ingå i en intressebevakningsfullmakt. Fullmakten tas i bruk genom att den förs till magisterten för fastställande först då fullmaktsgivaren inte längre kan ta hand om sina egna angelägenheter.

Denna mening ger rätt att sälja fullmaktsgivarens egendom, t.ex. ett egnahemshus eller skog. De olika fastigheterna behöver inte specificeras i fullmakten utan det räcker med en allmän formulering angående fastigheterna.

Det rekommenderas att fullmäktigen utses i prioritetsordning. Skötseln av olika ärenden underlättas om fullmakten innehas av endast en person åt gången.

Intressebevakningsfullmakten kan innehålla en anvisning av detta slag angående fullmaktsgivarens vårdvilja.

Intressebevakningsfullmakten kan också innehålla anvisningar angående konfidentiella uppgifter. Många vill försäkra sig om att de närstående kan få information ifråga om den egna hälsan direkt av sjukvårdspersonalen.

Fullmakten undertecknas endast av fullmaktsgivaren och vittnena. Den befullmäktigade behöver inte bevitna den. Däremot bör denne i förväg ge sitt samtycke. Det räcker med ett muntligt samtycke.

Om fullmaktsgivaren är ålderstigen, sjuklig eller har fått en minnessjukdom är det bra att till fullmakten bifoga ett läkarutlåtande angående fullmaktsgivarens handlingsförmåga.

VITNESUTSAGA

Intressebevakningsfullmakten bör bevitnas av två samtidigt närvarande vittnen. **Jävsfriheten är nödvändig** – nära anhöriga duger inte som vittnen.

Fullmäktig i andra hand och ersättare

Jag utser Antti Virtanen till min andrahandsfullmäktige, att ersätta Anna Virtanen ifall hon inte kan ta emot uppdraget, avstår ifrån det eller permanent blir förhindrad att sköta det.

Jag utser Antti Virtanen också till min ersättare, ifall Anna Virtanen på grund av sjukdom, jäv eller annan tillfällig orsak blir förhindrad att sköta fullmäktigens uppgifter.

Jag har i fullmakten utsett flera andrahandsfullmäktigen och ersättare. Dessa har uppräknats i **prioritetsordning**. Jag utser Minna Virtanen till 2:a andrahandsfullmäktige och 2:a ersättare. Jag har med tanke på jävssituationer utsett en ersättare utanför familjen, dvs. Kalle Mäkinen, till 3:e ersättare.

Skötseln av mina personliga angelägenheter

I beslut som gäller mina personliga angelägenheter är den befullmäktigade skyldig att respektera min vårdvilja.

Konfidentiella uppgifter

Antti Virtanen och Minna Virtanen har samma rätt som intressebevakningsfullmäktigen att erhålla konfidentiella uppgifter angående mina personliga angelägenheter. Speciellt viktiga är de uppgifter som gäller min hälso- och sjukvård. De befullmäktigade och deras ersättare har också rätt att sinsemellan utbyta dylik information utan att det begränsas av tystnadsplikten.

Redovisning över sakernas skötsel

Mina barn Antti Virtanen och Minna Virtanen har rätt att årligen av intressebevakningsfullmäktigen få en utredning av hur denne skött mina ekonomiska angelägenheter.

Avstående ifrån kravet på slutredovisning

Intressebevakningsfullmäktigen är sedan uppdraget har upphört inte skyldig att till arvingarna inlämna en slutredovisning.

Åbo 2.12.2015

Matti Virtanen
pensionär, Åbo

I egenskap av samtidigt närvarande, jävsfria vittnen intygar vi att Matti Virtanen, vars identitet vi har bekräftat, egenhändigt har undertecknat denna intressebevakningsfullmakt. Vi konstaterar att Matti Virtanen har uppgjort fullmakten av egen fri vilja, och att han förstått dess innebörd.

Åbo 2.12. 2015

Maija Ruissalo
f. 20.5.1950
sjuksköterska, Åbo
Torggatan 14 C 54, 20100 Åbo

Mikko Ruissalo
f. 12.1.1944
pensionär, Åbo
Torggatan 14 C 54, 20100 Åbo

Vårdvilja

Man kan med en vårdvilja uttrycka sin egen vilja i frågor som berör den egna vården och omsorgen. Man kan därigenom försäkra sig om att vårdpersonalen i framtida vårdbeslut respekterar de värderingar man gett uttryck för och beslut man gjort. Man gör alltså vårdviljan i förväg, med tanke på en situation då man inte längre har förmågan att fatta beslut på grund av allvarlig sjukdom, olyckshändelse eller motsvarande. Vårdviljan är ett ypperligt juridiskt instrument.

Man talar ännu ofta om vårdtestamenten, men det kan felaktigt associera till en tid efter en persons död, och här avses med vårdvilja uttryckligen den viljeyttring man gör medan man ännu är i livet. Därför används i denna handbok genomgående uttrycket vårdvilja, och inte vård- eller livstestamente. Det händer också att vårdviljan blandas ihop med s.k. DNR-beslut, som är beslut fattade av läkare, och innebär att man på medicinska grunder avstår från fortsatt upplivning.

Att uppgöra sin vårdvilja

Det finns inga formella krav på hur vårdviljan ska formuleras, till skillnad från t.ex. intressebevakningsfullmakten. Det lönar sig ändå alltid att formulera vårdviljan skriftligt, även om också en muntligt framförd vårdvilja är giltig och bindande för vårdpersonalen. Ifall vårdviljan framförts muntligt bör vårdpersonalen göra en av patienten bevitnad anteckning om detta i patientjournalen.

En förutsättning för att vårdviljan ska vara giltig är att den som uppgjort den tillräckligt väl förstår innebörden av den, och dess innehåll. Det lönar sig alltså att uttrycka sin vårdvilja i tid. Om man gör det som mycket ung är det visserligen sannolikt att den inte kommer att aktualiseras på väldigt länge, vilket gör att de egna värderingarna och önskemålen hinner förändras. Ifall så sker både kan och bör man uppdatera sin vårdvilja.

I flera blanketter för vårdvilja och –testamenten finns utrymme för vittnens underskrifter. Enligt lag

behöver vårdviljan emellertid inte bevittnas, men det rekommenderas. Dessa vittnen kan samtidigt vid behov fungera som uttolkare av vårdviljan.

Vårdviljans innehåll

En vårdvilja innehåller ofta viljeyttringar på olika nivå, som avviker ifrån varandra ifråga om hur juridiskt bindande de är då man senare fattar beslut i patientens ställe. Av tradition har man i ett vårdtestamente formulerat sin vilja ifråga om vården i livets slutskede. Man redogör då för hur man vill att vårdpersonalen ska handla då ens fysiska tillstånd försämrats så mycket att man behöver medicinsk vård för att hållas vid liv. Det innebär t.ex. att man tar ställning till sådan återupplivning och intensivvård som enbart förlänger ens lidande. Man kan också i vårdviljan uppge vem man önskar att fattar vårdbesluten i ens ställe, eller namnen på de närstående till vilka man får ge uppgifter om ens tillstånd. Alla dessa viljeyttringar är bindande och bör alltså efterföljas.

Man kan i vårdviljan utöver ovanstående också uttrycka sådana önskemål angående vården som är viktiga för en själv med tanke på den egna livskvaliteten och det egna välbefinnandet, och som vårdpersonalen, närstående och andra eventuella ställföreträdare borde känna till. Dessa önskemål kan variera oerhört mycket. Någon vill påminna om vilken mat hen avskyr, och vilken musik hen älskar, medan en annan framhåller sin religiösa övertygelse, och en tredje tycker det är viktigt att vårdpersonalen är medveten om hur skönhetsvården ska skötas. Vårdönskemål av detta slag bör i mån av möjlighet uppfyllas.

Man kan genom att formulera sin vårdvilja försäkra sig om att de beslut som senare fattas gällande ens egen vård sker på ett sätt som respekterar de värderingar man haft, och motsvarar det man önskat.

”

Mirja 58 år

Min mor kunde inte längre ta ställning till den medicinska delen av vården under hennes sista tid, men eftersom skönhetsvården alltid varit speciellt viktig för henne, redan på grund av hennes yrke, skrev hon in i sin vårdvilja att hon vill att hennes naglar alltid ska vara lackade. Även om hon själv inte längre skulle kunna lacka dem önskade hon att någon av vårdarna skulle göra det i hennes ställe. Då mammas Alzheimers sjukdom blev svår flyttade hon till ett vårdhem för minnessjuka. I det skedet kunde hon knappt tala. Personalen på vårdhemmet var underbar, och satte sig omsorgsfullt in i det hon skrivit i sin vårdvilja, och diskuterade saken både med mamma och med oss barn. Och naglarna var alltid lackade. Jag insåg att ifall det inte hade funnits någon vårdvilja, och vi barn inte hade berättat om mammas önskemål och vanor, så hade mammas naglar förblivit olackade. Och då hade mamma känt sig sårad.

Ifall du har gjort också en intressebevakningsfullmakt, vilket rekommenderas, är det bra att nämna om det i vårdviljan, och att uppge den befullmäktigades namn.

Vårdviljan kan innehålla viljeyttringar av olika slag som kan vara olika bindande i juridiskt avseende, med tanke på de beslut som fattas i patientens ställe.

”

Pentti 67 år

Jag har hela mitt liv varit en hästkarl, och äger fortfarande flera hästar. Jag skrev i min vårdvilja att jag inte far nånstans utan mina hästar. Inte till ett sjukhus, inte till en anstalt, och inte till ett vårdhem. Det var min klara önskan och jag gjorde min vårdvilja redan för länge sedan, då jag ännu var vid god vigör. Nu bor jag i ett servicehus eftersom jag förlamades i en trafikolycka. Jag behöver hjälp med nästan alla vardagssysslor. Men då jag flyttade hit så diskuterade jag nog med vårdpersonalen om att de inte behöver hämta hit krakarna från stallet. Den viljeyttringen behövde de alltså inte följa till punkt och pricka. Min egenvårdare Tiina sade visserligen genast att det för henne var viktigt att hästarna hade betytt så mycket för mig. Hon har sett till att jag i mitt rum nu har bl.a. bilder av mina hästar, och vi har rentav några gånger varit ute på en tur med hästarna.

Olika vårdviljebblanketter

Det finns olika modellblanketter för hur vårdviljan kan göras. En del är korta, och innehåller önskemål ifråga om de vårdbeslut som görs i livets slutskede. Andra är längre, och ger möjligheter att tillfoga också övriga vårdönskemål. Man behöver emellertid inte använda de färdiga blanketterna utan kan skriva ner sin vårdvilja också på ett blankt papper.

Nedan finns några exempel på olika blanketter. Vissa kommuner och sjukhus har också egna blanketter för ändamålet.

Institutet för hälsa och välfärd (THL)

LIVSTESTAMENTE

www.thl.fi

Ett kort testamente där man preciserar de situationer under vilka man bör avstå ifrån att vidta vårdåtgärder som kortvarigt förlänger patientens liv genom att på konstgjord väg upprätthålla livsfunktionerna. Blanketten är lätt att fylla i eftersom texten i huvudsak är färdigt ifylld.

Exitus ry:s VILJEYTRING OM VÅRD OCH BEHANDLING

www.exitus.fi

I denna blankett på en sida kan man bland sex färdigt angivna alternativ välja dem som bäst motsvarar ens egen vilja angående omvårdnaden i livets slutskede. Det finns också några tomma rader där man fritt kan formulera sin vilja.

Alzheimer Centralförbundet rf:s

MIN VÅRDVILJA

www.muistiliitto.fi

Ett litet häfte som består av två delar. I den första kan man välja de alternativ som känns bäst när det gäller överlåtelse av patientuppgifter och olika vårdalternativ i livets slutskede. Man kan också utse den som kan fatta beslut i ens ställe, och uppge till vilka av ens närstående man får ge uppgifter. I den andra delen kan man uppge sina vårdönskemål, t.ex. ifråga om själva vården och frågor av ekonomisk natur, samt välja olika alternativ när det gäller deltagande

**Enligt lag behöver
vårdviljan inte
bevittnas, men det
rekommenderas.**

i medicinska undersökningar. De viljeytringar som görs i den första delen är bindande för vårdpersonalen och andra som eventuellt beslutar i patientens ställe, medan viljeytringarna i den andra delen är bindande i den utsträckning de går att förverkliga. På Alzheimer Centralförbundets webbplats finns en elektronisk version av blanketten, och ett exempel på hur man kan fylla i den.

Finlands minnesspecialister rf:s

LIVSKVALITETSTESTAMENTE

www.muistiasiantuntijat.fi

På den tvåsidiga blanketten kan man uppge vilka saker som är viktiga i ens vardagsliv – dvs. sådant som man vill att vårdpersonalen i mån av möjlighet ska beakta. Blanketten kan också användas som ett stöd vid ankomstintervjun, då en ny invånare flyttar in på ett vårdhem och det för klienten på grund av försämrad rättshandlingsförmåga redan är för sent att själv uttrycka sin vårdvilja. Ett modellexempel på hur blanketten kan ifyllas finns på Finlands minnesspecialisters webbplats.

Edunvalvontavaltuutus rf:s AIRO-mapp

www.airokansio.fi

Man har i Airo-mappen samlat alla de viktigaste dokumenten i anslutning till den juridiska framtidsplaneringen. En ifylld mapp ger information om de frågor som är viktiga för en. Den innehåller en vårdvilja, önskemål ifråga om vården, en blankett som beskriver hela livscykeln, en intressebevakningsfullmaktsmodell och en blankett kallad Efter min död. Alla blanketter jämte anvisningar kan printas ut på Airo-mappens webbplats.

Förvaring av vårdviljan

Det är skäl att förvara både vårdviljan och intressebevakningsfullmakten på samma plats, eller i samma mapp. Det är bra att berätta om vårdviljan för sina närmaste, och var man förvarar den. Det är viktigt att man tar dokumentet med sig då man blir tvungen att uppsöka vård, vare sig det är den egna hälsocentralen, ett sjukhus, ett vårdhem eller någon annan vårdenhet. Man kan då i de elektroniska patientdatasystemen införa en anteckning om att det finns en vårdvilja. Det viktigaste är att samtliga parter är medvetna om vårdviljans existens, och att den är lätt att hitta då man eventuellt behöver den.

Då man formulerar sin vårdvilja lönar det sig att samtidigt fylla i ett, eller flera, s.k. vårdviljekort. Det är ett litet kort, ungefär som ett bankkort, som upp-

lyser om att innehavaren har formulerat sin vårdvilja, och var den förvaras. Det är bra att lägga kortet åtminstone i plånboken och handväskan. Dylika kort kan avgiftsfritt beställas från Exitus rf och Alzheimer Centralförbundet rf., se kontaktuppgifter på s. 55.

Man kan formulera sin vårdvilja också i tjänsten Omakanta. Det är en service på nätet, där man kan granska sina recept- och sjukvårdsuppgifter. Inloggning på Mina Kanta-sidor förutsätter antingen elektroniska bankkoder, ett elektroniskt ID-kort som man får av polisen eller ett s.k. mobilcertifikat. Då Kanta-tjänsterna utvecklas är förhoppningen att vårdpersonalen på olika vårdenheter ska kunna se den vårdvilja som finns inskriven. Det innebär att informationen om en persons vårdvilja cirkulerar mellan de olika vårdenheterna.

Alzheimer Centralförbundets kort för vårdvilja

Kort för	
VÅRDVILJA	
Jag (namn)	
Föd.datum	
har en skriftlig vårdvilja, som finns hos mina närstående och/eller följande person eller på följande plats:	

Min vårdvilja är ett viktigt dokument, i vilket jag har uttryckt min vilja angående min vård och omsorg. Jag hoppas att du söker mitt vårdvilja, läser det noggrant och följer min vilja.

Muistiliitto Alzheimer Centralförbundet
www.muistiliitto.fi/se

Vårdviljan är bindande

Enligt lag är vårdviljan bindande för sjukvårdspersonalen. Man kan emellertid avvika från vårdviljan ifall man har starka skäl att misstänka att denna grundar sig på att patienten haft en felaktig uppfattning t.ex. om hur sjukdomen framskrider, eller om olika vårdmetoder, eller om det är uppenbart att patienten har ändrat åsikt.

EXPERTEN:

”Som läkare rekommenderar jag alltid att mina patienter formulerar sin vårdvilja. Finns det en sådan underlättar det situationen både för de anhöriga och för mig, eftersom man klart vet vad patienten vill. Det är också viktigt att man antecknar de olika vårdönskemålen i vårdviljan. Speciellt inom långvården är det med tanke på hur patienten upplever vården viktigt att man känner till dennes livshistoria, vanor och önskemål.”

Sari, geriater

- 1 Fundera på hur du själv vill bli skött ifall det händer dig någonting.
- 2 Bekanta dig med olika vårdviljebalketter och välj den som passar bäst för dina behov.
- 3 Skriv ner din vårdvilja, fyll i vårdviljekortet och uppge din vårdvilja också på dina egna Kanta-sidor.
- 4 Diskutera med dina närmaste om dina önskemål ifråga om din vård och omsorg.
- 5 Förvara din vårdvilja på ett säkert ställe, berätta om den för dina närmaste och ge en kopia av den som bilaga till dina patientjournaler
- 6 Uppdatera vårdviljan vid behov.

Testamenten och önskemål ifråga om begravningen

Då en person planerar för återstoden av sitt liv, och även vill ge anvisningar som gäller tiden efter sin död, kan det vara viktigt att uppgöra ett testamente och även framföra olika önskemål ifråga om begravningen. Sådana dokument underlättar ofta de anhörigas situation, i deras sorg.

Testamente

Ett testamente kan göras om man vill bestämma över sin egendom också efter sin död. Utan ett testamente fördelas egendomen mellan arvingarna i den ordning lagen föreskriver. Ifall den avlidne inte har närmare släktingar än kusiner övergår egendomen till staten. Då man vill upprätta ett testamente lönar det sig att först utreda hur egendomen skulle fördelas utan ett sådant. Bröstarvingarna har rätt till sin laglott, som tillsammans motsvarar hälften av egendomen. Den andra hälften kan testamenteras på det sätt man vill. Ett testamente kan t.ex. vara väldigt viktigt för att trygga en sambos boende i fortsättningen. Man kan också förverkliga sådant som är viktigt för en själv, t.ex. genom att reservera en del av förmögenheten för en organisation vars verksamhet man vill understöda.

Det finns stränga formkrav på hur ett testamente ska vara uppgjort, och det är därför att rekomen-

dera att man anlitar en expert. Ifall de formella kraven inte är uppfyllda är det möjligt att testamentet förklaras ogiltigt. Det bör också alltid göras skriftligt. Den som har gjort testamentet bör underteckna det i närvaro av två jävsfria vittnen som bägge samtidigt bör vara närvarande, och därefter bör även dessa underteckna testamentet. Vittnena bör vara medvetna om att det gäller ett testamente, men de behöver inte känna till mer om dess innehåll.

I regel kan ett testamente upprättas enbart av en myndig person. Då testatorn undertecknar testamentet bör denne förstå vad det innebär att skriva ett testamente. Testatorn bör förstå att testamentet är ett uttryck för dennes sista vilja, och att innehållet motsvarar dennes egen vilja. Emedan ett testamente förutsätter att den som skriver det har förmåga att själv fatta beslut, är det att rekommendera att man upprättar det medan man ännu är frisk. En framskridande minnessjukdom inverkar i sig inte på en persons behörighet att uppgöra sitt testamente, och en begynnande minnessjukdom är i allmänhet inget hinder för detta. Men om testatorn har en diagnostiserad minnessjukdom, och det finns skäl att misstänka att denna påverkar förmågan att göra ett testamente, lönar det sig att begära ett läkarutlåtande för att utreda ifall testatorn är behörig att upprätta ett sådant.

Behörigheten att upprätta ett testamente skiljer sig från rättshandlingsbehörigheten bl.a. genom att det inte är möjligt att i förväg begränsa någons rätt att uppgöra sitt testamente, ens med domstolsbeslut. Man kan anföra avsaknad av behörighet först efter testatorns död, genom att väcka en s.k. klandertalan. Testamentsbehörigheten bedöms utgående från situationen då testamentet upprättades. Ett läkarutlåtande som har tillfogats testamentet kan bli ett viktigt bevis i en eventuell tvist om testamentet.

Om man vill trygga sin sambos fortsatta boende är ett testamente i det närmaste nödvändigt.

Önskemål ifråga om begravningen

Man kan också skriva ner önskemål ifråga om den egna begravningen och arrangemangen kring den. Vem vill man t.ex. att ska stå för arrangemangen? Har man önskemål ifråga om gravplatsen eller jordfästningen?

Begravningsanvisningar

Man kan i begravningsanvisningarna ange t.ex. vem som bör ansvara för arrangemangen, och även ge mer detaljerade anvisningar. Det kan t.ex. handla om valet mellan kistbegravning eller kremering, valet av begravningsplats och gravplats, och själva jordfästningen. Ifråga om den sistnämnda kan det handla om t.ex. musiken, platsen för minnesstunden, serveringen, samt vilka som ska inbjudas.

Begravningsanvisningarna kan göras med en vanlig fullmakt, med en intressebevakningsfullmakt, ett testamente eller något annat dokument. Lagen säger ingenting om på vilket sätt eller med vilka dokument önskemål av det här slaget bör uttryckas. Ifall den avlidne har utsett någon att ansvara för arrangemangen och/eller har uttryckt andra önskemål ifråga om hur begravningen ska genomföras – med vilket doku-

ment som helst – är det centrala att man respekterar den avlidnes vilja.

Många skriver in sina önskemål på någon av de blanketter, eller i häften med anvisningar om begravningen, som begravningsbyråerna tillhandahåller. Man kan ge dessa uppgifter åt den som man vill att ska ansvara för begravningsarrangemangen. Det är bra att åtminstone berätta var man förvarar dessa uppgifter. Man kan också ge en kopia av dem åt begravningsbyrån. Det är också bra att i intressebevakningsfullmakten anteckna att det finns ett dokument med anvisningar för begravningen.

Rätten att arrangera en begravning

Begravningsarrangemangen sköts i första hand av den person som den avlidne själv har utsett, och denne har då rätten att ansvara för arrangemangen i anslutning till jordfästning, kremering och hantering av askan. Det finns lagstiftning om prioritetsordningen när det gäller begravningsarrangemangen. Enligt lag är ordningen följande:

1. Den person som den avlidne har utsett. Ifall den avlidne under sitt liv uttryckligen har valt en viss person att ansvara för begravningsarrangemangen, är det i första hand denne som har rätt att stå för dem.
2. Maken/makan samt de närmaste arvingarna gemensamt. I andra hand kommer den avlidnes änka/änkling eller sambo samt de närmaste arvingarna.
3. Endast de närmaste arvingarna.
4. Annan närstående. Ifall ovannämnda närmaste anhöriga inte bryr sig om att ansvara för begravningsarrangemangen kan också någon annan närstående till den avlidne ansvara för dessa.
5. Kommunen. Ifall ingen av ovannämnda vill ta ansvaret för arrangemangen är det den kommun där den avlidne bodde vid tidpunkten för sin bortgång som står för arrangemangen.

Respekten för den avlidnes önskemål

Den som arrangerar begravningen bör sträva till att respektera den avlidnes önskemål. Till det hör att beakta ifall den avlidne har en religiös eller annan övertygelse, t.ex. då man planerar det eventuella religiösa innehållet i jordfästningen.

Med den avlidnes önskemål avses att man bör respektera den vilja man antingen vet eller antar att den avlidne har haft. Det innebär inte enbart önskemål som man vet att den avlidne under sin

livstid uttryckligen har framfört utan också principen enligt vilken man i planeringen av begravningsarrangemangen bör beakta vad den avlidne själv skulle ha önskat. Man bör i samtliga beslut som gäller begravningen så långt det rimligen är möjligt beakta den avlidnes uppfattning och önskemål. Enligt lag har de som arrangerar begravningen dock rätt att avvika från den avlidnes önskemål ifall dessa medför orimliga svårigheter, eller blir orimligt dyra, med tanke på dödsboets tillgångar.

Önskemål ifråga om begravningen antecknas ofta i det häfte med begravningsanvisningar som finns att få på många begravningsbyråer.

Intressebevakning som en sista trygghet

I det här avsnittet presenteras intressebevakningen, som är det alternativ som i sista hand kommer i fråga. Om en person inte i förväg har sett till att vårdfrågorna blir omskötta, t.ex. med en intressebevakningsfullmakt, kan man, sedan denne förlorat sin handlingsförmåga, förordna en intressebevakare som tillvaratar personens intressen.

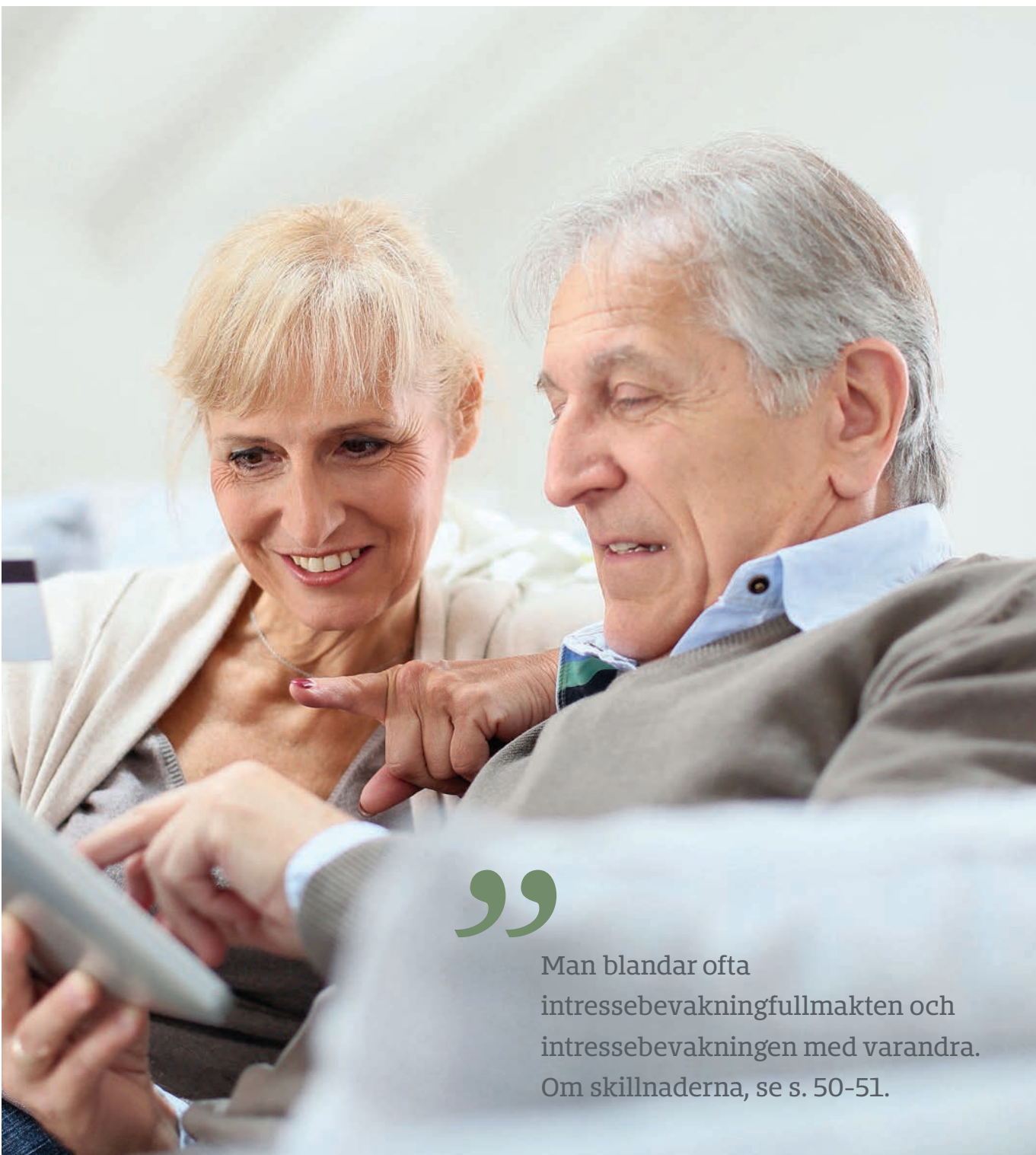
Eftersom intressebevakning är det sista alternativet utses en intressebevakare endast i det fall det inte finns andra alternativ att tillvarata en persons intressen. Man kan tillgripa intressebevakning också i situationer då det inte är möjligt att göra en intressebevakningsfullmakt. Att själv ansöka om en intressebevakare kan också ses som ett av sätten att vara juridiskt förutseende.

Intressebevakning är ofta ett bra sätt att sköta en persons angelägenheter, men det är vanligen inte det smidigaste eller lättaste. Man utser vanligen en intressebevakare för att denna ska sköta sin huvudmans ekonomiska ärenden. Huvudmannen är den person vars intressen intressebevakaren fått i uppgift att bevaka. Till intressebevakningen hörde i äldre

lagstiftning begrepp som god man, tjänsteförmyndare och omyndig(förklarad), medan man numera talar om intressebevakning, allmän intressebevakare och huvudman.

Kriterierna för intressebevakning

En intressebevakare kan utses för en person som inte kan tillvarata sina egna intressen eller sköta sina personliga och ekonomiska angelägenheter, och dessa inte heller kan skötas på annat sätt. Oförmågan kan t.ex. bero på sjukdom eller ha någon annan motsvarande orsak. Intressebevakningen kan gälla tillsvidare eller för en viss tid. Oftast utses intressebevakaren att tillsvidare sköta sin huvudmans angelägenheter.

”

Man blandar ofta
intressebevakningfullmakten och
intressebevakningen med varandra.
Om skillnaderna, se s. 50-51.

Intressebevakarens uppgifter

Intressebevakarens uppgift är att ansvara för skötseln av sin huvudmans angelägenheter. Intressebevakaren får befogenheter att sköta dessa först efter beslut av myndighet, och uppdragets omfattning är klart definierat i intressebevakningsbeslutet. Intressebevakaren kan alltså inte för sin huvudman sköta vilka uppgifter som helst.

Intressebevakaren utses vanligen för att sköta sin huvudmans ekonomiska angelägenheter. Uppgiften kan emellertid också avgränsas till att gälla enbart en viss rättshandling, en viss egendom eller en viss fråga, t.ex. en fastighetsaffär eller ett arvsskifte, ifall detta är tillräckligt för att tillvarata huvudmannens intressen. Intressebevakaren bör sköta om huvudmannens ekonomi på ett sådant sätt att egendomen och dess avkastning kan användas till nytta för huvudmannen. Intressebevakaren har rätt att använda huvudmannens tillgångar endast och enbart på ett sätt som ligger i huvudmannens intresse. Intressebevakaren har t.ex. användningsrätten till huvudmannens bankkonton, dvs. fullmakt att från kontot betala huvudmannens räkningar. Intressebevakaren bör också se till att huvudmannen får, i relation till sina tillgångar, en rimlig summa pengar för sina personliga utgifter. Intressebevakaren har inte rätt att skänka bort av huvudmannens egendom.

Utöver skötseln av de ekonomiska angelägenheterna bör intressebevakaren också se till att huvudmannen får vederbörlig vård, omsorg och rehabilitering. Intressebevakaren bör därför vid behov vara i kontakt med exempelvis social- och hälsovårdsmyndigheter na i kommunen, i syfte att tillhandahålla den service som behövs. Däremot hör det inte till intressebeva-

**Den som i förväg ombesörjt
skötseln av sina egna
angelägenheter, t.ex. med en
intressebevakningsfullmakt,
behöver inte någon
intressebevakare.**

En intressebevakare förordnas vanligen för att sköta sin huvudmans ekonomiska angelägenheter.

rens uppgifter att själv stå för den fysiska vården. Det är emellertid möjligt att intressebevakaren får i uppgift att sköta frågor i anslutning till sin huvudmans sjukvård, men det är ovanligt. I dylika frågor är intressebevakarens rätt att företräda sin huvudman alltid sekundär: intressebevakaren får besluta om dessa först då huvudmannen själv inte längre förstår deras innebörd.

Intressebevakaren bör alltid sträva till ett så gott samarbete som möjligt med sin huvudman. Innan intressebevakaren fattar beslut i en för huvudmannen viktig angelägenhet bör denne be om huvudmannens åsikt, såvida det inte är omöjligt t.ex. på grund av att huvudmannen är medvetslös, eller av någon annan liknande orsak. Även om man i allmänhet hör huvudmannen, kan dennes viljeyttring inte alltid beaktas – t.ex. då huvudmannen inte förstår själva frågan. Tystnadsplikten är utgångspunkten i all intressebevakning, och intressebevakaren får alltså inte avslöja uppgifter om sin huvudman inför dennes släktingar. Å andra sidan är intressebevakarens uppgift att tillvarata sin huvudmans intressen, och till dem kan höra att man har ett fungerande samarbete med huvudmannens närstående och anhöriga.

Vem kan vara intressebevakare

Till intressebevakare kan utses en person som är lämplig för uppdraget, och som ger sitt samtycke. Det kan vara en nära anhörig, en annan släkting, en betrodd person eller en allmän intressebevakare, som å tjänstens vägnar sköter intressebevakarens uppgifter. Ofta är intressebevakaren en av de anhöriga. De allmänna intressebevakarna är vanligen anställda vid en rättshjälpsbyrå, men det kan också vara en annan tjänsteleverantör.

Intressebevakarens uppdrag kan vara krävande, t.ex. på grund av huvudmannens förmögenhet eller

av någon annan orsak, vilket gör att den som tar sig an uppgiften bör ha både tid och kunskap för att sköta uppdraget. Intressebevakaren bör föra bok över sin huvudmans inkomster och utgifter, och årligen förete en redovisning över detta till magistraten. Om man som privatperson överväger att ta sig an uppdraget är det alltså skäl att vara medveten om dessa skyldigheter. Intressebevakaren har rätt att få sina utgifter ersatta samt ett rimligt arvode.

Intressebevakaren kan inte företräda sin huvudman i en rättshandling där intressebevakaren själv, eller någon i dennes närmaste krets, är part. Ifall intressebevakaren är jävig i den aktuella rättshandlingen bör en ersättare utses.

Intressebevakaren är oftast en anhörig.

Förordnande av intressebevakare

Vid utredning av intressebevakningsbehovet har magistraten en central roll. Magistratens förmyndarverksamhet har i uppgift att utgående från en inlämnad anmälan, eller en ansökan som gjorts av huvudmannen själv, utreda om ifrågavarande person är i behov av intressebevakning. På magistratens webbplats finns färdiga blanketter för både ansökan och anmälan.

Ansökan eller anmälan

Ansökan om förordnande av intressebevakning

En person som själv anser sig behöva en intressebevakare, och som förstår vad det betyder, och som önskar att en viss person skall utses till uppgiften, kan göra en ansökan om att få en intressebevakare, och rikta den antingen till magistraten eller direkt till tingsrätten.

En ansökan om förordnande av intressebevakning kan göras också av anhöriga till den som är i behov av intressebevakning, men då ansökan görs av någon annan än den som är i behov av det, bör ansökan alltid skickas direkt till tingsrätten.

Det är bra att till ansökan bifoga ett läkarutlåtande angående behovet av intressebevakning, eftersom det påskyndar behandlingen. Situationen är en annan då processen börjar med en anmälan (se nedan). Då ber magistraten, sedan anmälan inkommit, om ett läkarutlåtande.

Anmälan om behov av intressebevakning

Man kan också till magistraten göra en anmälan om att en person är i behov av intressebevakning, vilket är det vanligare sättet att igångsätta processen. Rätt att göra en dylik anmälan har också exempelvis en banktjänsteman eller personal inom social- och hälsovården, som alla kan göra en anmälan utan att bryta sin tystnadsplikt. Men ofta är den som gör anmälan en närstående, som först brukar märka att personen ifråga inte längre klarar av att sköta sina vardagssysslor.

Då anmälan inkommit till magistraten börjar man utreda om den person som beskrivs i anmälan är i behov av intressebevakning. Man inbegär bl.a. läkarutlåtande och hör de olika inblandade.

Beslut om förordnande av intressebevakning

Ifall en person har ansökt om intressebevakning för sig själv, förstår innebörden av detta, inte har något emot intressebevakningen och önskar att en viss person skall utses till hens intressebevakare, kan magistraten fatta beslut i frågan. Ifall processen har igångsatts med en anmälan, och magistraten kunnat konstatera att det föreligger behov av intressebevakning, är det magistraten som i egenskap av förmyndarmyndighet gör ansökan till närmaste domstol, oftast tingsrätten. Då är det tingsrätten som fattar beslut om förordnande av intressebevakning. Det är också tingsrätten som fattar beslutet då den som är i behov av intressebevakning, eller dennes anhöriga, har skickat ansökan direkt till tingsrätten.

Övervakning av intressebevakaren

Syftet med övervakningen är att säkerställa att intressebevakaren sköter sitt uppdrag i enlighet med sin huvudmans intressen. Magistraten fungerar här som tillsynsmyndighet. Det sker bl.a. genom att man granskar intressebevakarnas räkenskaper och genom att bevilja avgiftsbelagda tillstånd för de rättshandlingar av större betydelse som intressebevakaren utför i huvudmannens namn. Dylika rättshandlingar är t.ex. försäljning eller köp av bostad eller fastighet, eller delning av dylik, samt arvsskifte.

Intressebevakaren bör i början av sitt uppdrag till magistraten inlämna en egendomsförteckning. I den upptecknas huvudmannens tillgångar och skulder samt de viktigaste inkomsterna och utgifterna, såsom pensionsinkomster och hyresutgifter. Intressebevakaren bör föra bok över sin huvudmans tillgångar och skulder samt över årets händelser. Redovisningen över årets händelser, dvs. årsredovisningen, granskas årligen av magistraten. Därtill bör intressebevakaren då uppdraget är slutfört inlämna en slutredovisning.

Ifall det uppdragas att intressebevakaren varit oredlig eller på annat sätt agerat i strid med sin huvudmans intressen kan intressebevakaren bli ersatt av en annan.

Skillnaden mellan intressebevakningsfullmakt och intressebevakning

Intressebevakningsfullmakten blandas ofta ihop med intressebevakningen. De betyder emellertid olika saker och har båda sin egen lagstiftning.

Intressebevakningsfullmakten är ett dokument som en person gör medan denne ännu är frisk, och som hålls i förvar så länge personen själv ännu är kapabel att sköta sina egna angelägenheter. Man tar fram den, och ansöker om att den blir fastställd av magistraten, först då fullmaktsgivaren förlorat förmågan att sköta sina egna angelägenheter. Intressebevakningen är däremot det sista alternativet när

Leila 55 år

M

in mor insjuknade i Alzheimers sjukdom under våren 2008, och hennes tillstånd försämrades därefter gradvis. Jag är enda barnet, och det var därför klart för mig att det är jag som ända till slutet sköter mammas angelägenheter. Vi visste ingenting om några intressebevakningsfullmakter, så jag utsågs år 2010 till hennes intressebevakare. I den egenskapen var jag tvungen att varje år samla in alla kvitton och verifikat, och göra en årsredovisning som sedan granskades av magistraten. Det var alltså magistraten som övervakade att jag som enda dotter hade skött hennes saker på rätt sätt. Jag vände mig småningom vid det, och under det tredje året blev det redan rutin. Men då mammas bostad skulle säljas var jag tvungen att skaffa ett skilt tillstånd av magistraten, vilket var dyrt och tidsödande. Och efter mammas död år 2014 var jag ännu tvungen att för magistraten göra en slutredovisning. Om jag vetat att jag med en intressebevakningsfullmakt hade fått rätt att sköta alla mammas angelägenheter, hade jag nog sett till att mamma hade gjort en sådan, senast då hon fick sin diagnos, och ännu kunde göra det. Jag gör nu en intressebevakningsfullmakt åt mig själv, så att mina barn vid behov, när den tiden kommer, kan sköta mina saker lätt och smidigt, utan intressebevakning.

Intressebevakningsfullmakt

- görs i förväg av en själv, medan man ännu är frisk
- ges till den befullmäktigade för att förvaras
- tas i bruk genom att hos magistraten ansöka om fastställelse först då fullmaktsgivaren har förloprat förmågan att sköta sina egna angelägenheter
- den befullmäktigade kan skänka gåvor, om denne inte är jävig och gåvan har specificerats i fullmakten
- den befullmäktigade kan sälja en fastighet ifall detta nämns i fullmakten
- den befullmäktigade är inte skyldig att inlämna årlig redovisning till magistraten, såvida bestämmelse om detta uttryckligen inte ingår i fullmakten
- då uppdraget upphör behövs ingen slutredovisning till de anhöriga, såvida det inte uttryckligen står så i fullmakten

Intressebevakning

- det yttersta sättet att trygga en persons intressen
- processen igångsätts antingen genom ansökan eller anmälan
- fastställs av domstol eller av magistraten
- intressebevakaren antingen en anhörig eller en allmän intressebevakare
- intressebevakaren får inte skänka bort egendom som tillhör huvudmannen
- intressebevakaren bör av magistraten ansöka om ett avgiftsbelagt tillstånd för betydande rättshandlingar, såsom försäljning av fastighet
- intressebevakaren bör årligen inlämna en årsredovisning till magistraten
- då uppdraget upphör bör en slutredovisning inlämnas till magistraten

det gäller att trygga en persons intressen, och den förordnas antingen av magistraten eller av domstol. Som intressebevakare kan fungera antingen någon av de anhöriga eller en allmän intressebevakare, som vanligen har flera huvudmän, dvs. personer vars ärenden intressebevakaren sköter. Förordnandet av en intressebevakare är ofta tidsödande, medan fastställandet av en intressebevakningsfullmakt i magistraten ofta går betydligt snabbare (se mer om intressebevakningsfullmaktens ikraftträdande s. 32).

Intressebevakningsfullmäktigen får i regel inte skänka bort egendom som tillhör huvudmannen, men hen kan likväl skänka gåvor i huvudmannens namn, ifall det i fullmakten ingår specificerade villkor för när gåvor kan ges. Den befullmäktigade kan också sköta ärenden i anslutning till huvudmannens fastigheter, ifall detta nämns i fullmakten. Däremot får en intressebevakare aldrig skänka bort av huvudmannens egendom. För betydande rättshandlingar, såsom försäljning av fastighet, bör intressebevakaren alltid ansöka

om ett skilt, och avgiftsbelagt, tillstånd av magistraten. Intressebevakaren är också skyldig att årligen inlämna en redovisning till magistraten, vilket intressebevakningsfullmäktigen inte behöver göra, såvida inte fullmaktsgivaren uttryckligen har önskat detta.

Såväl intressebevakningsfullmäktigens som intressebevakarens uppdrag upphör i allmänhet med huvudmannens död. Intressebevakaren bör då till magistraten inlämna en s.k. slutredovisning. Den påminner om årsredovisningen, men omfattar huvudmannens sista levnadsår. Också intressebevakningsfullmäktigen bör i regel göra en slutredovisning, men inte till magistraten utan till fullmaktsgivarens anhöriga. En dylik behövs emellertid inte ifall man har bestämt så i fullmakten. Det är alltså i allmänhet både smidigare och mindre byråkratiskt att fungera som intressebevakningsfullmäktig, jämfört med att fungera som intressebevakare.

Läs mera om intressebevakningsfullmakten på s. 24

Jämförelse mellan vanlig fullmakt, intressebevakningsfullmakt och intressebevakning

	VANLIG FULLMAKT	INTRESSEBEVAKNINGS-FULLMAKT	INTRESSEBEVAKNING
FÖRETRÄDARE	En person eller instans som fullmaktsgivaren har utsett	En person som utsetts av fullmaktsgivaren	En privatperson (vanligen en anhörig) eller en allmän intressebevakare
INNEHÅLL	I enlighet med fullmakten Möjligt att ge en gåva, ifall fullmakten ger rätt till det	I enlighet med innehållet i intressebevakningsfullmakten Möjligt att ge en gåva, ifall detta omnämns i fullmakten och den befullmäktigade inte är jävig	I enlighet med myndighetenas beslut Intressebevakaren får inte ge bort egendom som tillhör huvudmannen
IKRAFT-TRÄDANDE	Träder i kraft omedelbart efter att den uppgjorts, såvida det inte står annat i fullmakten	Först vid behov. Intressebevakningsfullmakten fastställs då av magistraten, på ansökan av den befullmäktigade	Beslut av domstol eller av magistraten
ÖVERVAKNING	Ingen myndighetsövervakning	Magistraten övervakar vid behov En förteckning över fullmaktsgivarens tillgångar och skulder bör uppgöras då uppdraget inleds Inga årsredovisningar, såvida man inte bestämt annat i fullmakten Skyldighet att föra bok och spara verifikat Den befullmäktigade behöver inte ansöka om tillstånd av magistraten för att sälja fastighet som tillhör fullmaktsgivaren, ifall detta finns angivet i fullmakten. Då uppdraget upphör bör slutredovisning ges till fullmaktsgivarens arvingar, såvida man inte bestämt annat i fullmakten	Magistraten övervakar En förteckning över huvudmannens tillgångar och skulder bör uppgöras då uppdraget inleds Årlig redovisning till magistraten Skyldighet att föra bok och spara verifikat Intressebevakaren bör av magistraten ansöka om tillstånd för betydande rättshandlingar, såsom försäljning av huvudmannens fastighet Då uppdraget upphör inlämnas slutredovisning till magistraten
RÄTTSLIG GRUND	En personlig viljeyttring Lag om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område samt speciallagstiftning	En personlig viljeyttring Lag om intressebevakningsfullmakt	Myndighetsbeslut Lagen om förmyndarverksamhet

Nyttiga internetsidor

www.finlex.fi

Lagstiftning och utslag i förvaltningsrätter och högre rättsinstanser.

www.magistraten.fi

Information om intressebevakningsfullmakter och intressebevakning och olika blanketter.

www.oikeus.fi

Rättsväsendets webbplats. Information om intressebevakningsfullmakter och intressebevakning.

www.suomi.fi

Olika medborgartjänster på en och samma adress.

www.thl.fi

Institutet för hälsa och välfärd. Information om bl.a. livstestamenten.

www.valvira.fi

Tillstånds- och övervakningsavdelningen för social- och hälsovården. Samlad information om bl.a. vårdvilja och vårdtestamenten.

Litteratur

Aarnio Aulis, Kangas Urpo. Suomen jäämistöoikeus. Osa II.

Testamenttioikeus. 4. uudistettu painos. *Talentum. Helsinki 2008.*

Antila Tuomo. Edunvalvontavaltuutus. *WsoyPro. Helsinki 2007.*

Kokkonen Paula, Holli Tarja, Vasantola Satu.

Hoitotahto – Potilaan oikeudet ja lääkärin velvollisuudet. *Talentum. Helsinki 2004.*

Mäki-Petäjä-Leinonen Anna.

Ikääntymisen ennakointi – vanhuuteen varautumisen keinot. *Talentum. Helsinki 2013.*

Mäki-Petäjä-Leinonen Anna, Nikumaa Henna.

Muistisairaan ihmisen ja hänen omaisensa oikeusopas. *Muistiliitto ry 2014.*

Välimäki Pertti. Edunvalvontaoikeus. *SanomaPro. Helsinki 2013.*

Här kan du samla kontaktuppgifter till olika instanser i din region:

Magistraten

.....

Rättshjälpsbyrån

.....

Kommunens servicehandledning

.....

Seniorinfo, seniorrådgivning eller motsvarande

.....

Minneskoordinator, minnesskötare eller minnesrådgivare

.....

Minnesförening

.....

Det är viktigt att du vid behov får ytterligare information kring de frågor som tas upp i handboken. Tveka inte att ta kontakt!

Du får hjälp med att uppgöra en fullmakt, en intressebevakningsfullmakt och ett testamente t.ex. av

- en rättshjälpsbyrå
- en advokatbyrå
- bankernas jurister

När det gäller vårdviljan får du mer information t.ex. av hälso- vårdspersonalen i din egen kommun.

Edunvalvontavaltuutus rf

Universitetsgatan 26 B, 5. vån., 20100 Åbo
tel. 045 1067140
edunvalvontavaltuutus@gmail.com
www.edunvalvontavaltuutus.com

- juridisk rådgivning angående intressebevakningsfullmakter, uppgörande och granskning av intressebevakningsfullmakter
- stödorganisation för intressebevakningsfullmäktigen

Alzheimer centralförbundet rf

Böletået 9 B, 00240 Helsingfors
tel. (09) 6226 200 (växel)
toimisto@muistiliitto.fi
www.muistiliitto.fi

- folkhälso-, patient- och intresseorganisation för minnessjuka och deras närstående
- 43 medlemsföreningar runtom i landet

Finlands minnesspecialister rf

Fredriksbergsgatan 2, 00240 Helsingfors
tel. (09) 454 28 48
info@muistiasiantuntijat.fi
www.muistiasiantuntijat.fi

- expert- och frivilligorganisation för professionella som arbetar med minnessjuka
- avgiftsfri konsultation för yrkesverksamma:
muistikonsultti@muistiasiantuntijat.fi

Hur tryggar jag att min vilja blir respekterad? Handbok i att förbereda sig juridiskt

Det har för ditt framtida välbefinnande stor betydelse att du är förutseende redan i dag. Det finns rättsliga instrument med vars hjälp du kan förbereda dig för en situation då du inte längre själv kan sköta dina egna angelägenheter. Genom att använda dig av dessa instrument kan du försäkra dig om att din vilja även då respekteras.

Handboken innehåller bl.a.:

- tips och information om hur man kan förbereda sig inför en situation då man inte längre är kapabel att sköta sina egna angelägenheter
- de viktigaste instrumenten för att förbereda sig juridiskt
- presentation av de vanligaste vårdviljeblanketterna
- nyttig modellblankett för en intressebevakningsfullmakt
- skillnaderna mellan intressebevakningsfullmakt och intressebevakning
- flera exempel från det verkliga livet

Handboken kan också läsas elektroniskt på adressen: www.muistiasiantuntijat.fi/julkaisut

Projektet Muistisairaan ihmisen edunvalvonta yhteistyönä

Finlands minnesspecialister rf
RAY
Edunvalvontavaltuutus rf
Keski-Suomen Muistiyhdistys ry
Keski-Suomen Parkinson-yhdistys ry

Muistiliitto ry – Alzheimer Centralförbundet rf
Rovaniemi stad
Sibbo svenska pensionärsförening rf
Sibbo kommun
Sipoon Eläkkeensaajat ry

